

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

264
—
LH-55

2785

Ի ԳՐԱՅ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Գ. Գ. Հալլաճեանց.

10-45, Գ. Բն. 10.

72

2010

J. Gray
New York City
Aug 25th 1855

London 55.

Այլմաստի Գրքի

264

Ա-55 ԴԱՍԱՏԵՏՐ

ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ

ՍՐԲՈՅ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ

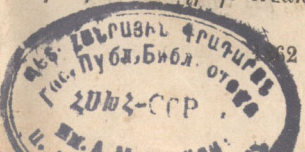
3969
1008
36801

4 =

ԻԹԷՆՈՒՍԻԱ,

ԻՏԿԱՐ. ԽԱՊԻՍ. ՈՒՆԱՆՆԱՐԱՆԻ ԱԳԳԻՍ ՀԱՅՈԳ.

62 = ՌՅԺԲ.

23211

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՄԱՆԱԻ ԳՐԱԳՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ .

ԻԹԵՆՈՂՈՍԻԿԱ , Ի22 ՆՈՅԵՄԵՐԻ 1862.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

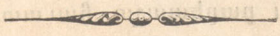

յս դասատետրը քաղուած մի է
այն ընդարձակ աշխատասիրու-
թեան որ կպատրաստուի իվերայ
Կարգաւորութեան հասարակաց ա-
ղօթից Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ :
Եթէ այն քահանայից եւ ընդհանրապէս
աստուածաբանական գիտութեան հետե-
ւողաց հարկաւոր է, սա այն կերպով գրուած
է որ ամենայն բարեպաշտ հաւատացելոց պի-
տանի եւ օգտակար լինի, ուստի եւ ազգային
միջակ ու բարձրագոյն ուսումնարանաց ան-
շուշտ կարեւոր :

Մեր ազգին եկեղեցական մատենագրութեա-
նը հմուտ եղողներուն յայտնի է որ երեք գլխա-
ւոր հեղինակ եւ առաջնորդ ունիմք հին ատե-
նէն Մեկնութեան խորհրդոյ սուրբ Պատարագին,

այսինքն Մեծն Խորոյ՝ սուրբ նարեկացւոյն հայ-
րը, երանելին Ներսէս Լաւրրոնացի, եւ Յովհան-
նէս Արճիշեցի սրբակրօն վարդապետը: Տարա-
կոյս չկայ որ սուրբ Պատարագի խորհրդոյն ըստ
արժանւոյն խորհրդագգած ինելցանկացողը կա-
րող է նոցա, մանաւանդ Լամբրոնացւոյն՝ գը-
րուածքը կարդալ: Բայց այս մեր փոքրիկ դասա-
տետրակն եւս՝ իբրեւ անոնց մէկ քաղուածքը՝
իւր պիտանուծիւնն ունենալով, յուսամք թէ սի-
րով կընդունուի յամենայն բարեպաշտից եւ ի
վարժապետաց կրօնական գիտելեաց ազգիս:

Գ. Վ. Ա.

ԴԱՍԱՏԵՏՐ

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ո Յ Ե Ի Ա Ր Ա Ր Ո Ղ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Յ

Ս Ր Բ Ո Յ Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ի Ն

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ.

Հ. Ի՞նչ է պատարագը .

Պ. Պատարագն է անարիւն զոհ մարմնոյ եւ արեանն Քրիստոսի Տեառն մերոյ, զոր ինքն Քրիստոս եւ եկեղեցին Քրիստոսի կըմատուցանեն Աստուծոյ իձեռն քահանայից ընդ տեսակօք հացի եւ գինւոյ՝ իյիշատակ պատարագի սրբոյ Խաչին :

Հ. Ընդէր զոհ կասուի պատարագը .

Պ. Վասն զի հին ատենի արտաքին զոհերուն պէս կմատուցուի Աստուծոյ, փոխարկմամբ հացին եւ գինւոյ իմարմին եւ յարիւն Քրիստոսի :

Հ. Ո՞վ է մատուցող սուրբ պատարագին .

Պ. Միայն քահանայական կարգն ունողք , որք եւ իրենց պատարագ մատուցած օրը ժառանգար կասուին , այսինքն այն օրուան ժամերգութիւնը կատարող ու պատարագը մատուցող :

Հ. Ընդէր կասուի թէ Գրիստոս եւ եկեղեցին Գրիստոսի կմատուցանեն պատարագը Աստուծոյ .

Պ. Վասն զի պատարագի խորհրդոյն բուն մատուցողը ինքն իսկ Գրիստոս է՝ քահանայապետն ճշմարիտ . բայց եւ ամենայն հաւատացեալք , — որոց գլուխք եւ պաշտօնեայք են եպիսկոպոսներն ու քահանաները , — կրմատուցանեն այս գերագոյն զոհը՝ ըստ հրամանի Փրկչին որ ասաց առաքելոց . « Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի » . — Այսպէս ըրէք իմ յիշատակիս համար :

Հ. Փամարար քահանային սուրբ պատարագը մատուցանելու համար ըրած պատրաստութիւնները որոնք են .

Պ. Օրերով առաջ եկեղեցւոյ գաւիթը կամ ժամատան մէջ ննջել , վերջին իրիկունը ութը կանոն կամ գոնէ մէկ կանոն սաղմոս քաղել , եւ պատարագ մատուցանելու օրը ուրիշ քահանայի մը առջեւ իւր մեղքերը խոստովանիլ :

Հ. Ե՞րբ հաստատեց Քրիստոս պատարագի խորհուրդը .

Պ. Իւր չարչարանաց նախընթաց օրը , յորում հացն ու բաժակը առաւ ու ասաց .

« Այս է մարմին իմ որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի : — Այս է արիւն իմ որ յաղագս ձեր եւ բազմաց հեղանի : — Չայս արարէք առ իմոյ յիշատակի » . այսինքն . Այս իմ մարմինս է որ ձեզի եւ ուրիշ շատերու համար կբաժնուի : — Այս իմ արիւնս է որ ձեզի ու շատերուն համար կթափուի : — Այս բանս ըրէք իբրեւ ինձի յիշատակ :

Հ. Ի՞նչ վախճանաւ կմատուցուի սուրբ պատարագը .

Պ. ա , Իվառաբանութիւն Աստուծոյ՝ իբրեւ ողջակէզ . բ , իբաւութիւն եւ իթողութիւն մեղաց՝ իբրեւ զոհ քաւութեան . գ , ինչան գոհութեան եւ շնորհակալութեան մերոյ առ Աստուած . եւ դ , իհայցուած շնորհաց եւ ողորմութեանն Աստուծոյ :

Հ. Ո՞ւմ համար կմատուցուի սուրբ պատարագը .

Պ. Վասն ամենայն մարդկան՝ կենդանեաց եւ ննջեցելոց :

Հ. Ո՞ւր կամ ինչպիսի տեղեր կարելի է մատուցանել սուրբ պատարագը .

Պ. Եկեղեցիներու եւ օրհնեալ մատուռներու մէջ, օծեալ վէմ ունեցող սեղանի վերայ :

Հ. Շարժական սեղանի վերայ կարելի է պատարագ մատուցանել .

Պ. Այո՛, եւ այս սովորութիւնը շատ հին է ամենայն եկեղեցեաց մէջ :

Հ. Սկիհն ու մաղղման ինչպէս պիտի լինին .

Պ. Հին ատենի սկիհը եւ մաղղման (այսինքն սկիհի ծածկոյթը կամ խուփը) կլինէին փայտէ, քարէ, ապակիէ, ոսկորէ, պղնձէ, անագէ, արծրթէ եւ ոսկիէ. իսկ այժմ վաղուց սովորութիւն եղած է ոսկիէ ընել սկիհը եւ մաղղման, կամ թէ ոսկեզօծ արծաթէ :

Հ. Քշոցը ինչ խորհուրդ ունի .

Պ. Հին սովորութիւն էր եկեղեցեաց քրիստոնէից որ սեղանոյն քովը ճանճ քշելու գործիք մը կդրուէր, եւ կիսասարկաւագներէն մէկը անով սկիհէն հեռու կքշէր ճանճերը : Յետ ժամանակաց այն գործիքը գեղեցկացուցին, եւ եղաւ այժմու քշոցը՝ որ մեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ գեղեցիկ զարդերէն մէկն է :

Հ. Եպիսկոպոսունք եւ քահանայք պատարագ մատուցանելու ատեն ինչո՞ւ համար սովորականէն տարբեր զգեստներ կհագնին .

Պ. Աւելի վայելչութեան, մաքրութեան եւ ժողովրդեան պատկառանք ազգելու համար . ինչպէս որ հին օրինաց մէջ եւս պատուիրած էր Աստուած Մովսիսի ձեռքովը որ քահանայապետն ու քահանայք եւ բոլոր պաշտօնեայք սեղանոյն իրենց համար զատ զատ զգեստներ ունենան :

Հ. Ժամարար քահանային իւրաքանչիւր զգեստները մէկ մէկ խորհուրդ կամ նշանակութիւն ունին թէ ոչ .

Պ. Սուրբ Հարք այն զգեստուց ամէն մէկուն վրայ պէս պէս բարոյական ու վայելուչ խորհրդածութիւններ կընեն . եւ ժամարարը ամէն մէկ զգեստը հագնելու ատեն ասած աղօթական խօսքերուն մէջ այն բարոյական նշանակութիւնները կուտայ անոնց . որ բարեպաշտական եւ գեղեցիկ արարողութիւն է :

Հ. Ժամարարին զգեստներուն բնական նշանակութիւնները ի՞նչ են .

Պ. Սաղաւարտն ու վակասը կնգուղի կամ հովուական վեղարի տեղ են՝ գեղեցկացած . փորուրարը եւ բազպանները հին ատենի Հրէից քահանաներուն եփուղին տեղը, եւ շուրջաւը կամ նափորտը պատմուհանին տեղը :

ԺԱՄՈՒՅ ԿԱՄ ՅԻՇԵԼԻՔ.

Հ. Ժամուց կամ յիշելիք ասուած տուրքն թնջ է.

Պ. Ժամուց կամ յիշելիք կասուի այն կարևար սուրբն որ բարեպաշտ հաւատացեալք կուտան քահանային՝ խնդրելով որ յիշէ զիրենք սուրբ պատարագին մէջ. եւ միանգամայն այս մտքով որ այն իրենց ընծայած տուրքը ապրուստ մը լինի քահանային, որ շատ օրինաւոր եւ վայելուց բան է :

Հ. Ուրիշ թնջ տուրք կուտան հաւատացեալք ժամարարին կամ եկեղեցւոյն՝ սուրբ պատարագի համար.

Պ. Ուզողը առջի իրիկուընէ կյուղարկէ քահանային այն օրուան նշխարքին համար ալիւր եւ բաժակին համար գինի, եւս եւ սեղանոյն վրայ վառելու մում, եւ ծխելու խունկ, որ խիստ հին եւ գովելի սովորութիւն է, ու մեր ազգին մէջ դեռ շատ տեղ կպահուի :

ԱՒՈՒՐՔ ԵՒ ԺԱՄ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ.

Հ. Ամէն օր կարելի է պատարագ մատուցանել.

Պ. Այո՛, եւ իսկզբան առաքեալք ամէն օր կպատարագէին. բայց յետոյ սովորութիւն եղաւ կիրակի ու շաբաթ օրերը պատարագ

մատուցանել, թէպէտ եւ ամէն օր մատուցանելն եւս արգիլած չէ: — Մեր եկեղեցւոյ ընդհանուր սովորութիւնն է՝ ազուհացից մէջ եւ նինուէացւոց ապաշխարութեան ուրբաթ օրը, կամ նաեւ բոլոր Առաջաւորաց շաբաթը չպատարագել. իսկ ուրիշ օրեր, մանաւանդ շաբաթն ու կիրակին անպատճառ պատարագ մատուցանել, եթէ մեծ արգելք մի չկայ:

Հ. Օրուան ո՞ր ժամուն կմատչի պատարագը.

Պ. Որովհետեւ առաքելական աւանդութեամբ սովորութիւն եղած է ծով բերնով պատարագելը, հարկ կհամարուի ճաշէն կամ կէսօրէն առաջ մատուցանել սուրբ պատարագը. եւ սովորաբար երրորդ ժամուն, որ է ըստ Եւրոպացւոց՝ առաւօտեան իննէն մինչեւ տասը կամ տասնըմէկ:

Հ. Իրիկուն ատեն կարելի է պատարագ մատուցանել.

Պ. Այո՛. ա, երբոր ստիպողական հարկ մը պահանջէ, ինչպէս երբ հարկ լինի սուրբ հաղորդութիւն տալ վտանգաւոր հիւանդաց, եւ պատրաստ հաղորդ չգտնուի. եւ բ, Զատիկի եւ Ծննդեան ճրագալուցի օրերը, ինչպէս որ մեր եկեղեցւոյն առաքելական սովորութիւնն է:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՐԳ ԵՒ ԱՂՕԹՔ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ .

Հ. Պատարագը քանի մաս կբաժնուի ընդ-
հանրապէս .

Պ. Երկու գլխաւոր մաս, որ կասուին Պա-
սարագ երախայից եւ Պասարագ հաւասացելոց :

Հ. Պատարագ երախայից ասուածը ո՞րն է .

Պ. Պատարագին այն մասն է որ երախայք՝
այսինքն չմկրտուած անձինք, եւս եւ ապաշ-
խարողք կամ թերահաւատք կարող էին տես-
նել, որպէս զի այն միջոցին կարգացուած
եւ տրուած խրատները լսեն. եւ այս մասն
է պատարագին սկիզբէն մինչեւ « Իսկ մեք
փառաւորեսցուք » աղօթքը, կամ մինչեւ
վերաբերութիւնը :

Հ. Պատարագ հաւատացելոց ասուած մասը
ո՞րն է .

Պ. Պատարագին երկրորդ մասը, որ վերա-
բերութենէն կսկսի. վասն զի հին ատենը
սովորութիւն էր այն միջոցին եկեղեցիէն
դուրս հանել երախայքը (չկնքուածները),
բանադրեալները, անհաւատներն ու ապաշ-
խարողները, եւ միայն հաւատացեալները
ներսը թողուլ՝ սուրբ խորհուրդը տեսնող
եւ հաղորդուող :

Հ. Պատարագին ընդհանուր կարգը նոյն է
յամենայն եկեղեցիս քրիստոնէից .

Պ. Այո, նոյն է ըստ էական մասանց, բայց
գրեթէ ամենայն եկեղեցիք եւս իրենց հա-

մար զատ զատ արարողութիւններով զարգարեր են պատարագի խորհրդոյն կատարումը: Եւ մեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պատարագի կարգադրութեան վսեմութիւնն ու գեղեցկութիւնը վկայեալ է նաեւ օտարազգի գիտուններէն (*):

Հ. Պատարագին աղօթքները հին են թէ նոր.

Պ. Ամէնն ալ շատ հին են:

Հ. Ո՞վ շարագրած է այն աղօթքները.

Պ. Առաջ Յակոբոս առաքեալը մէկ քանին, գուցէ եւ այլ առաքեալք՝ հիմնադիրք իւրաքանչիւր եկեղեցեաց. բայց յետոյ առաքելաշնորհ սուրբ Հարք, եւ յանուանէ սուրբն Բարսեղ Կեսարացի եւ սուրբ Յովհանն Ոսկեբերան շարագրեցին գլխաւոր աղօթքները: Փոքր ինչ յետոյ կամ գրեթէ նոյն ատենները իւրաքանչիւր գլխաւոր եկեղեցիք զանազան աղօթքներով ճոխացուցեր են իրենց պատարագի հանդէսը. մեր սուրբ եկեղեցին եւս զարգարեր է իրենը մինչեւ սրբոյն Ներսիսի կամբրոնացւոյն օրերը. բայց այնուհետեւ գրեթէ բոլորովին անփոփոխ եւ անխախտ

(*) Գաղղիոյ քաջամուտ աստուածարանին մէկը կասէ. «Սրարողութիւնն պատարագին առ Հայս մի իգեղեցկագունիցն է արարողութեանց՝ ոչ միայն Արեւելից, այլ եւ տիեզերական եկեղեցւոյ». եւ ուրիշ տեղ «Սքանչելի արարողութիւնն» կանուանէ զայն:

մնացած են ըստ ամենայն մասանց մեր պատարագի աղօթքներն ու արարողութիւնները :

Հ. Պատարագի ատեն ժողովուրդը ինչ աղօթք պէտք է ընէ .

Պ. Անպատճառ հարկաւոր է որ ժողովուրդըն եւս պատարագին մէջ ասուած աղօթքներն ընէ , կամ նոցա իմաստովը շարագրուած ուրիշ աղօթքներ՝ սկիզբէն մինչեւ վերջը . եւ ոչ թէ փայտի պէս կանգնած մտիկ ընէ , կամ թէ սրտին ուզած ժամանակը՝ պատարագի վերջանալուն չսպասելով ձգէ ելնէ դուրս , որ շատ պարսաւելի պակասութիւն է :

ԱՂՕԹՔ ԶԳԵՍՏԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ .

Հ. Քահանայն զգեստաւորուելէն առաջ ինչ աղօթք կընէ .

Պ. Առաջ « Յիշեա Տէր զԴաւիթ » սաղմոսը կասէ , յորում շատ նշանական ու գեղեցիկ իմաստներ կան .

„ Բահանայք քո զգեցցին զարդարութիւն , եւ սուրբք քո ցնծալով ցնծացեն :

Յիշեա Տեր զԴաւիթ եւ զամենայն հեգութիւն նորա .

Տեր , քու քահանաներուդ վայլած հագուստը արդարութիւնն է , եւ քու սուրբերուդ վայլածը ուրախութիւն եւ ցնծութիւն :

Մի մոռնար Տեր քու Դաւիթ ծառադ ու նորա հեգահոգի բնութիւնը ,

Որպէս երդուաւ Տեառն ,
եւ ուխտս եղ Սատուծոյ Յակոբայ ,

Թե ոչ մտից իյարկս տան
իմոյ , բե ելից յանկողինս
մահնաց իմոց .

Թե տաց քուն աջաց ի-
մոց , կամ նինջ արտեանաց
իմոց , կամ հանգիստ իրա-
նաց իմոց , մինչեւ գտից
զտեղի յարկի Տեառն Սատու-
ծոյ Յակոբայ :

Ահա լուաք զնմանե յեփ-
րաբա , եւ գտաք զնա իղաշ-
տըս մայրեաց :

Մտցուք իյարկս նորա , եր-
կիրպագցուք խտելուոջ՝ ուր
կացեալ են ոտք նորա :

Արի Տեր իհանգիստ քո ,
դու եւ տապանակ կտակի
սրբութեան քո :

Երիցունք քո զգեցցին զար-
դարութիւն , եւ սուրբք քո
ցնծալով ցնծասցեն :

Վասն Դաւիթի սիրելոյ քո
մի դարձուցաներ զերեսս քո
յօծելոյ քումմե :

Թե նա ինչպէս երդում ը-
րաւ քեզի , եւ ուխտեց իբրեւ
Սատուծոյ Յակոբայ այս խօս-
քերով .

Ոչ երբեք տանս դռնէն
ներս ոտք կոխեմ , ոչ երբեք
անկողնիս մահիճը ելնեմ
հանգստանալու ,

Ոչ երբեք քուն տամ աջքե-
րուս , եւ ոչ արտեանունքս
(քարբիջներս) փակեմ , եւ
ոչ մարմնոյս անդամները
հանգչեցրնեմ , — մինչեւ որ
գտնեմ բե Յակոբայ Տիրոջն
ու Սատուծոյն բնակութեան
տեղը ուր ե :

Ահա յանկարծ լսեցինք որ
Եփրաբա ըսուած տեղն է ,
եւ մայրիներու դաշտին մեջ
գտանք :

Եկեք մտնեմք նորա բնա-
կարանը , երկրպագութիւն
ընեմք այն տեղն որ նորա
ոտքերը կոխեր են :

Արի եկ Տեր քու հանգ-
չելու տեղդ , հոն բող զայ
նաեւ քու սուրբ ուխտիդ
տապանակը :

Թող քու քահանայիցդ
հագուստը արդարութիւն լի-
նի , եւ քու սուրբերդ ուրա-
խանան ու ցնծան :

Քու Դաւիթ ծառայիդ սի-
րոյն համար մի դարձըներ
երեսդ քու օծած քազաւորեդ
(կամ քահանայեդ) :

Երդուան Տէր Դաւթի ճշմարտութեամբ , եւ ոչ սրտեաց նմա . իպտողոյ որովայնի նորա նստուցանել յաբոռ նորա :

Թե պահեսցեն որդիք քո գօրէնս իմ , եւ գվկայութիւնս իմ գոր ուսուցից նոցա ,

Որդիք նոցա նստցին յաւիտեանս յաւիտենից յաբոռքո :

Հաճեցաւ Տէր ընդ Սիոն , եւ ընտրեաց բնակել ինմա . ասէ . այս է հանգիստ իմ յաւիտեանս յաւիտենից . ի սմա բնակեցայց , զի հաճեցայ ընդ սա :

Զայրիս սորա օրհնելով օրհնեցից , եւ զառքատս սորա լցուցից հացի :

Երիցանց սորա զգեցուցից զփրկութիւն , եւ սուրբք սորա ցնծայով ցնծասցեն :

Անդ ծագեցից եղջիւր ի Դաւիթ , պատրաստ արարից զճրագ օծելոյ իմոյ :

Թշնամեաց նորա զգեցուցից գամօք , այլ ի վերայ նորա ծաղկեսցի սրբութիւն իմ :

Փառք Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ . այժմ “ :

Աստուած երդում ըրած է Դաւթի ճշմարիտ երդմամբ , եւ խօսքը պահեց , որ նորա զաւակը նստեցընէ նորա աբոռը .

Եթէ քու որդիքդ իմ օրէնքներս պահեն , ու իմ նոցա սովբեցընելու հաւատքըս ջկորսընեն ,

Նոցա որդիքն եւս յաւիտեանս յաւիտենից քու աբոռդ նստին :

Աստուած հաւնեցաւ Սիոնի , եւ հաճեցաւ որ հոն բնակի . այս է ' ասաց ' իմ հանգչելու տեղս յաւիտեանս յաւիտենից . այս տեղ պիտի բնակիմ , վասն զի հաւնեցայ ասոր :

Սորա այրիները անպակաս պիտի օրհնեն , եւ սորա առքատները հացով պիտի կշտացընեն :

Սորա քահանաներուն հազուստ պիտի տամ փրկութիւնը , եւ սորա սուրբերը ցնծան եւ ուրախանան :

Այն տեղը Դաւթին գօրաւոր եղջիւր մը պիտի բղխեցընեն , եւ իմ օծելոյս ճրագը պիտի վառեն .

Նորա թշնամեաց երեսը ամօթով պիտի ծածկեն , իսկ իմ սրբութիւնս նորա վրայ պիտի ծլի ու ծաղկի :

Յետոյ այն վսեմ ու գեղեցիկ աղօթքը կասէ, որոյ սկիզբն է « Որ զգեցեալ ես զլոյս որպէս հանդերձ՝ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս» . եւ իմաստն է խնդրել իՔրիստոսէ՝ որ իւր մարդեղութեան խորհրդոյն անճառելի շնորհիւր արժանի ընէ զքահանայն մերկանալ մեղաց հանդերձը, եւ զարգարուիլ Քրիստոսի լուսափայլ շնորհօքը աստ եւ իհանդերձեալն, Քրիստոսի պատուիրանները անմեղութեամբ պահող քահանայից նման :

Եւ ասպա կսկսի զգեստաւորուիլ՝ ամէն մէկ զգեստին պատշաճ աղօթքը ասելով :

Հ. Ժամարարը երբ սաղաւարտը գլուխը կդնէ՝ ինչ կասէ .

Պ. ,, Իիր Տէր սաղաւարտ փրկութեան իգլուխ իմ՝ պատերազմել ընդ գորութիւնս բշնամուոյն . շնորհօք Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայելէ փառք իշխանութիւն եւ պատիւ՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Գլուխս փրկութեան սաղաւարտ մը դիր՝ Տէր, որ պատերազմիմ բշնամուոյն (սատանայի) գորացը դեմ, մեր Տեառն եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի շնորհօքը, որում կվայելէ փառք իշխանութիւն եւ պատիւ՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտ . ամէն :

Հ. Շապկին ինչ կասէ .

Պ. ,, Զգեցո ինձ Տէր հանդերձ փրկութեան եւ պատմունան ուրախութեան, եւ շուրջ պատեա զգեստովս փրկութեան . շնորհօք Տ.՝ :

Ո՛վ Տէր, հազցուր ինձի փրկութեան հագուստը եւ ուրախութեան պատմունանը, եւ այս փրկարար զգեստով պատե ու պահպանե գիս :

Հ. Գօտին կապելու ժամանակ ինչ կասէ .

Պ. „Շուրջ պատեցէ կամար հաւատոյ գմեջս սրտի իմոյ եւ գմտացս , եւ շիջուսցէ իսոցանէ զխորհուրդս աղտեղիս , եւ գօրութիւն շնորհաց քոց յամենայն ժամ բրնակեցէ իսոսա . շնորհօք Տեառն “ :

Հաւատոյ կամար գօտին քոյ պատէ եւ ամբցրնէ սրտիս ու մտքիս մեջքերը , եւ սրբէ ու փարատէ ասոնցմէ աղտեղի մտածմունքները , եւ քու շնորհացդ ոյժն ու գօրքը ամեն ժամանակ սոցա մեջ բնակի :

Հ. Բազպանին ինչ կասէ .

Պ. „Տուր Տեր գօրութիւն ձեռին իմոյ , եւ լուս գամենայն աղտեղութիւնս իմ , որպէս զի կարող լինիցիմ սպասաւորել քեզ անախտութեամբ հոգւոյ եւ մարմնոյ “ :

Ոյժ տուր Տեր իմ ձեռքիս , եւ լուս իմ բոլոր մեղացս աղտերը , որպէս զի կարողանամ ծառայել քեզի անարատ եւ սուրբ հոգւով եւ մարմնով :

Հ. Փորուրարին ինչ կասէ .

Պ. „Չգեցո Տեր պարանոցի իմոյ զարդարութիւն , եւ սրբեա զսիրտ իմ յամենայն աղտեղութենէ մեղաց “ :

Տեր , դու իմ վզիս արդարութիւն հագուեցուր , եւ սիրտս մաքրէ ամեն տեսակ մեղաց աղտերէն :

Հ. Նախորտին կամ շուրջառին ինչ կասէ .

Պ. „Տեր , ողորմութեամբ քով զգեցո ինձ զգեստ պայծառ , եւ պարսպեա ընդդէմ ներգործութեանց չարին , զի արժանի եղեց փառաւորել զքո փառաւորեալ անունդ . շնորհօք Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիս . “ :

Տեր , դուն ողորմէ ինձի եւ լուսապայծառ հագուատ մը հագցուր , եւ չար սատանային պատերազմներուն դէմ պարսպի պէս ամրացուր զիս , որպէս զի արժանաւոր կերպով փառաւորեմ քու փառաւորեալ անունդ :

Հ. Զեստաւորելէն յետոյ ինչ աղօթք կընէ քահանայն .

Պ. Այս խօսքերը կասէ, որ Եսայեայ մարգարէութենէն առնուած են .

„Յնձասցէ անձն իմ իՏէր, զի զգեցոյց ինձ հանդերձ փրկութեան եւ պատմունձան ուրախութեան . իբրեւ փեսայի եղ ինձ պսակ, եւ իբրեւ գհարսն գարդու գարդարեաց զիս . շնորհօք Տեառն մերոյ եւ Փրկչին“ :

Իմ հոգիս ցնձայ եւ ուրախանայ Աստուծով, որ փրկութեան հագուստով եւ ուրախութեան պատմունձանով զգեստաւորեց զիս . փեսայի քազ մը դրաւ գլուխս, եւ հարսի գարդարանքով գարդարեց զիս :

Հ. Քահանային զգեստաւորուած ժամանակը դպիրները ինչ կերգեն .

Պ. « Խորհուրդ խորին » շարականը, որ Արեւելցի Խաչատուր վարդապետին շարագրածն է . եւ տներուն սկզբնատառերը Խաչատուր անունը կկապեն, իններորդ տունը « Թագաւոր երկնաւոր » ուրիշ հին շարական է՝ Ծաղկազարդի Կանոնէն առնուած :

Հ. Խորհուրդ խորին երգոյն գլխաւոր իմաստները որոնք են .

Պ. Առաջին տանը մէջ հրեշտակաց ստեղծագործութիւնը կյիշուի .

„Խորհուրդ խորին՝ անհաս՝ անսկիզբն, որ գարդարեցեր զվերին պետու-

Ո՛վ անհասանելի եւ անսկիզբն՝ խորին խորհուրդ, որ քու երկնային քազաւո-

քիւնդ իյառագաստ անմատոյց լուսոյն, գերապանծ փառօք զդասս հրեղինաց :

րուքիւնդ զարդարելով պատրաստեցիր իբրեւ անմատչելի լուսոյն առագաստ, եւ անոր բնակիչ՝ հրեղէն հրեշտակաց դասակարգութիւնները գերապանծ փառաւորութեամբ :

Երկրորդին մէջ Ազամայ ստեղծուիլը .

„ Անճառահրաշ զօրութեամբ ստեղծեր զԱզամ պատկեր տիրական, եւ նազելի փառօք զգեստաւորեցեր, իղրախտն Աղենի տեղի բերկրանաց :

Անպատմելի եւ հրաշալի կարողութեամբ ստեղծեցիր զԱզամ իպատկեր Տեառն Աստուծոյ, եւ սքանչելի փառքով զարդարած դրիր զնա Աղին դրախտին մէջ, այն ուրախութեան եւ ցնծութեան տեղը :

Երրորդին մէջ Քրիստոսի չարչարանօքն եղած փրկագործութիւնը .

„ Զարչարանօք քո սուրբ միածնիդ նորոգեցան արարածք ամենայն, եւ վերստին մարդն անմահացաւ՝ զարդարեալ իգգեատ անկողոպտելի :

Քո սուրբ միածին Որդւոյդ չարչանօքը բոլոր արածներդ նորոգութեան, եւ մարդս նորէն իւր անմահութիւնը ձեռք ձգեց ու անկապտելի հագուստով զարդարուեցաւ :

Չորրորդին մէջ Հոգւոյն սրբոյ առաքելոց վերայ իջնալը . եւ միւս տներուն մէջ քահանայական զգեստուց յիշատակութիւնն ու խորհուրդները .

„ Անձրեւածին բաժակ հր-
րահոսան , որ հեղար յառա-
քեալսն իսուրք վերնա-
տանն , հեղ եւ իմեզ Հոգիդ
սուրբ Աստուած ' ընդ պատ-
մուճանին գքո զիմաստու-
թիւն :

„ Տան քում վայելէ սրբու-
թիւն , որ զգեցար զվայելչու-
թիւն . սրբութիւն փառաց
ընդ մեջ քո ածեալ . պատեա
զմեջս մեր ճշմարտութեամբ :

„ Որ գարարջագործ բա-
զուկս քո տարածեցեր ընդ-
դէմ աստեղաց , հաստատեա
զբազուկս մեր կարողու-
թեամբ , համբարձմամբ ձե-
ռաց առ քեզ միջնորդել :

„ Իիւսմամբ բագ իզուխ
պատեսցես զմիտս եւ զգայա-
րանս ' խաջանիշ ուրարմամբ
ըստ Ահարովնի , ծաղկեալ
յոսկեթել իզարդ խորանին :

„ Բամից բուրբից տիրա-
պէս Աստուած պետական ,
նափորտապատ սիրով գմեզ
զգեստաւորեցեր ' քում սուրբ
խորհրդոյդ լինել սպասաւոր :

Շնորհաց անձրեւը կրակի
պէս բափող բաժակ , դուն
որ սուրբ վերնատունին մեջ
առաքելոց վրայ բափուե-
ցար , ով սուրբ Հոգիդ Աս-
տուած , բափե նա եւ մեր
վրայ այն պատմուճանին
հետ քու իմաստութիւնդ :

Քու տանդ յիրաւի սրբու-
թիւն կվայելէ , վասն զի քու
հագուստդ ալ վայելչութիւն
է , եւ սրբութիւնն ու փառքը
գօտիի պէս մեջքդ պատած
ես . ճշմարտութեամբ պատե
ամբացուր մեր մեջքը :

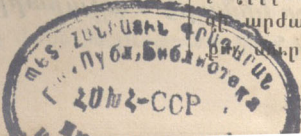
Քու որ քու արարչական
ձեռքերդ աստեղաց դէմ տա-
րածեցիր , ոյժ ու ամբութիւն
տուր մեր ձեռքերուն որ երբ
վեր վերցընեմք ' կարողա-
նամք արժանապէս միջնորդ
լինել առ քեզ :

Մեր գլուխը բագ եւ պսակ
դնելով ' մեր միտքն ու զգայ-
արանքը պատե խաջաձեւ
ուրարով մը ' Ահարոնի ուրա-
րին նման , որ ոսկեթել ծա-
ղիկներովբանուած էր իզարդ
խորանին վկայութեան :

Տեր Աստուած , իշխան եւ
արարիչ ամենայն արարա-
ծոց , դու միայն ես որ զգես-
տաւորեցիր գմեզ սուրբ սի-
րով իբրեւ շուրջառով , որպէս
արժանապէս ծառայեմք
սուրբ խորհրդոյդ :

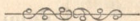
36801

5969

„Թագաւոր երկնաւոր, գեկեղեցի քո անշարժ պահեա, եւ գերկրպագուս անուանդ քում պահեա իխաղաղութեան“ :

Երկնաւոր քագաւոր, քու եկեղեցիդ անշարժ պահե, եւ քու անուանդ երկրպագութիւն ընողները խաղաղութեան մէջ պահպանե :

ՍԿԶԲՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻՒՆ.

Հ. Ի՞նչ նշանակութիւն ունի քահանային ձեռք լուանալը՝ բեմն ելնելէն առաջ .

Պ. Ինչպէս որ սովորութիւն է սեղան նըստելէն առաջ ձեռք լուանալ, նոյնպէս պէտք է սուրբ եւ մաքուր սրտիւ (որոյ օրինակ է ձեռաց լուացմունքը) սուրբ սեղանոյն մերձենալ. ինչպէս որ կասէ քահանայն .

„Լուացաց սրբութեամբ գձեռուս իմ եւ շուրջ եղեց ըզսեղանով քով Տէր“ :

Սուրբ եւ մաքուր կերպով ձեռքերս լուանամ ու այնպէս քու սեղանիդ քովը նըստիմ, Տէր :

Հ. Այն սաղմոսին միւս տներն ալ խորհրդաւոր են .

Պ. Այո, եւ իրարու հետ գեղեցիկ կապակցութիւն ունին, որոց գլխաւոր իմաստն այս է որ Աստուծոյ մօտենալ ուզողը պէտք է հեռանայ իմեղաց եւ յանգեղջ մեղաւորաց :

Հ. Ինչո՞ւ համար սուրբ Աստուածածնի բարեխօսութիւնը կխնդրէ ժամաբարը պատարագին սկիզբէն .

Պ. Անոր համար որ կճանչնայ իւր եւ ժողովրդեան մեղաւորութիւնն ու անարժանութիւնը, ուստի սրբոյ Կուսին եւ ամենայն սրբոց բարեխօսութիւնը մէջ կբերէ, որպէս զի դիւրաւ ընդունի յԱստուծոյ մեղաց թողութիւն, եւ սուրբ խորհուրդը արժանապէս կատարելու համար պէտք եղած շնորհքը, ուստի սարկաւազին քարոզած յորդորանքէն ետեւ կասէ.

„Ընկալ Տէր գաղաչանս մեր բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնին՝ անարատ ծնողի միածնի Որդւոյ քո, եւ աղաչանօք ամենայն սրբոց քոց, եւ որոց այսօր է յիշատակ “ . եւ այլն :

Ընդունե Տէր՝ մեր աղաչանքը՝ սուրբ Աստուածածնին բարեխօսութեամբը, որ քո միածին Որդւոյդ անարատ ծնողն է, եւ ամենայն սրբոցդ աղաչանքովը, եւ անոնց՝ որոց այսօր յիշատակը կկատարեմք:

Հ. Ինչո՞ւ համար ժամարարը Խոստովանիւիւր ժողովրդեան առջեւ կասէ .

Պ. Որպէս զի մաքրուի մեղքերէն եւ ուրախութեամբ ու վստահութեամբ մօտենայ սուրբ սեղանոյն :

Հ. Ի՞նչ ձեւով է այն Խոստովանիւիւր .

Պ. Այսպէս .

„Խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ եւ սրբուհւոյ Աստուածածնին, եւ առաջի ամենայն սրբոց, եւ առաջի ձեր հարք եւ եղբարք, գամենայն մեղս զորս զործեայ եմ. քանզի մեղայ խորհրդով՝ բանիւ եւ գործով, եւ ամենայն մեղօք զոր զործեն մարդիկ: Մեղայ, մեղայ . աղաչեմ գձեգ, խնդրեցեք վասն իմ յԱստուծոյ գրողութիւն “ :

Հ. Ժողովուրդը ինչ պատասխան կուտայ քահանային .

Պ. Վարդապետին կամ աւագ քահանային եւ կամ դպրապետին բերնովը կմաղթէ որ ողորմի իրեն Աստուած, թողութիւն տայ մեղքերուն, շնորհացը մէջ հաստատուն պահէ, եւ յաւիտենական կենաց արժանի ընէ .

„ Ողորմեացի քեզ Աստուած հօրն եւ բողոքիւն շնորհեցէ ամենայն յանցանաց քոց անցելոյն եւ այժմուս, եւ յառաջակայէն փրկեցէ եւ հաստատեցէ յամենայն գործս բարիս . եւ հանգուսցէ գքեզ իհանդերձեալ կեանսն . ամէն “ :

Հ. Քահանայն ինչ խօսքերով կընդունի ժողովրդեան մաղթանքը .

Պ. Աստուած զքեզ ազատէ, կասէ, ամէն մեղքէ եւ փորձանքէ . Ժամանակ տայ ապաշխարելու եւ բարեգործութիւններ ընելու, եւ բոլոր ձեր առաջիկայ կեանքը ուղիղ ճանապարհի վրայ դնէ Հոգւոյն սրբոյ շնորհօքը .

„ Ազատեցէ եւ գձեզ մարդասերն Աստուած, եւ բողքէ զամենայն յանցանս ձեր . տացէ ժամանակ ապաշխարելոյ եւ գործելոյ գրարիս . ուղղեցէ եւ զառաջիկայ կեանս ձեր շնորհօք սուրբ Հոգւոյն հօրն եւ ողորմածն, եւ նմա փառք յաւիտեանս . ամէն “ :

Հ. Ժողովուրդը ինչպէս կ'լերջացնէ իւր մաղթանքը .

Պ. Կխնդրէ քահանայէն որ յիշէ զիրենք անմահ Գառին առջեւը՝ սուրբ պատարա-

գին մէջ, այսինքն աղօթք ընէ իրենց համար. եւ քահանայն խօսք կուտայ .

„Յեշեսչիր գմեզ առաջի անմահ գառինն Աստուծոյ“ :

„Յիշեալ լիջիք առաջի անմահ գառինն Աստուծոյ“ :

Հ. Ժողովուրդը ինչ խօսքերով կյուղարկէ զքահանայն դէպ իսուրբ սեղանը .

Պ. «Աղաղակեցէք առ Տէր» սաղմոսն ասելով, որոյ աւելի խորհրդաւոր խօսքերն ասոնք են .

„Մտէք առաջի նորա ցրն-ծութեամբ . ծաներուք զի նա է Տէր Աստուած մեր“ :

Նա արար գմեզ եւ ոչ մեք եաք, մեք ժողովուրդք եւ խաշն արօտի նորա :

Մտէք ընդ դրօնս նորա խոստովանութեամբ, եւ օրհնութեամբ իյարկս նորա :

Խոստովան եղերուք Տեառն, եւ օրհնեցէք զանուն նորա“ :

Ուրախութեամբ մտէք Աստուծոյ տաճարը, եւ լաւհասկըցէք որ նա է մեր Տէրն ու Աստուածը :

Նա ստեղծեց գմեզ, եւ մեք առաջ չկայինք . մեք նորա ժողովուրդը եւ նորա հօտին ոչխարներն եմք :

Նորա զօնեն ներս խոստովանութեամբ ոտք կոխեցէք, նորա բնակարանը օրհնութիւն տայով մտէք :

Փառք տուէք Տեառն Աստուծոյ, եւ նորա անունն օրհնեցէք :

Հ. Քահանայն ինչ կերպով ժողովրդէն բաժանուելով բեմը կենէ .

Պ. Առաջ սարկաւազին յորդորանօքը սուրբ եկեղեցին միջնորդ կբռնէ ու կասէ .

„Իմեջ տաճարիս եւ առաջի աստուածընկալ եւ պայծառացեալ սուրբ նշանացս եւ սուրբ սեղանոյս խոնարհեալ

երկինդիս երկիրպագանեմք, գտուրք՝ գհրաշալի եւ գյաղթոյ գճերութիւնդ քո փառաւորեմք, եւ քեզ մատուցանեմք զօրհնութիւն եւ գփառս ընդ Հօր եւ ընդ Հոգւոյդ սրբոյ. այժմ եւ «:

Յետոյ «Մտից առաջի սեղանոյ Աստուծոյ» ասելով՝ կսկսի դէպի բեմը երթալ եւ սեղանը ելնել, սարկաւազին հետ տուն առ տուն կրկնելով «Դատ արա ինձ» սաղմոսը:

Հ. Այն սաղմոսին վրայ թնչ գիտելիք կայ.

Պ. Դաւիթ այն սաղմոսը շարադրած է Սաւուղէն հալածուած ու աքսորուած ժամանակը, երբ կյուսար որ Երուսաղէմ դառնայ օր մը, եւ Աստուծոյ սեղանոյն առջեւը իւր զօհերը մատուցանէ: Ասոր նման եւ մեր աքսորեալ եմք երկնքէն, որ մեր հայրենիքն է, եւ պիտի յուսամք այն տեղը հասնելու, որոյ օրինակ է սուրբ սեղանը: — Սաղմոսին խօսքերը սոքա են.

„Դատ արա ինձ Աստուած, եւ իրաւ արա ինձ իդատաստանի իմում:

Յագգէ որ ոչ ե սուրբ, ի մարդոյ մեղաւորէ նենգաւորէ փրկեա գիս:

Դու Աստուած՝ հզօրիչ իմ ես, ընդէր մոռացար գիս, ընդէր տրտում գնամ ես ի նեղեյ թշնամւոյ իմոյ:

Աստուած, դուն իմ դատաստանս կտրէ, եւ իրաւունքս յայտնի ըրէ դատաստանիս մեջ:

Ազատէ գիս անսուրբ մարդկանց ձեռքէն, փրկէ գիս մեղաւոր ու նենգաւոր մարդէն:

Աստուած, ինձի ոյժ ու զօրութիւն տուողը դուն ես. ինչո՞ւ մոռացար գիս, ինչո՞ւ տրտում տխուր կքայեմ ես՝ թշնամւոյս ինձի նեղութիւն տալուն համար:

Առաքեա Տէր գլոյս քո եւ գճմարտութիւն քո, զի առաջնորդեսցեն ինձ եւ հանցեն զիս իլեառն սուրբ եւ ի յարկս քո :

Մտից առաջի սեղանոյ Աստուծոյ առ Աստուած, որ ուրախ առնէ զմանկութիւն իմ :

Խոստովան եղեց քեզ օրինութեամբ, Աստուած Աստուած իմ :

Արդ ընդէր տրտում ես անձն իմ, կամ ընդէր խոռովես զիս . յուսա առ Աստուած, խոստովանեա նմա, փրկիչ երեսաց իմոց Աստուած է “ :

Տէր, քո լոյսդ ու ճշմարտութիւնդ դրկէ որ ինձ ճանապարհ ցուցընեն, ու տանին հանեն զիս քո սուրբ լեռդ, քո բնակարանդ :

Ելնեմ կանգնիմ Աստուծոյ սեղանոյն առջեւը, երբամ առ Աստուած՝ որ իմ մանկութեանս ուրախութիւն տրտոցն է :

Օրհնեմ ու փառաւորեմ զքեզ խոստովանութեամբ, ո՞վ Աստուած Աստուած իմ :

Սյսուհետեւ ինչո՞ւ տրտում ես ո՞վ անձն իմ, կամ ինչո՞ւ կշըփոքես զիս . յոյսդ Աստուծոյ վրայ դիր, ճանչցիր նորա մեծութիւնը . իմ անձիս փրկիչն Աստուած է :

Հ. Բեմին վրայ հասնելէն ետքը ինչ աղօթք կընէ քահանայն .

Պ. Առաջ սարկաւազը կյորդորէ փառք տալ Աստուծոյ որ արժանի ըրաւ զմեզ իւր սուրբ պատարագին մէջ օրհնել եւ փառաւորել զինքը . յետոյ կասէ քահանայն այս աղօթքը .

„ Իյարկի սրբութեան եւ իտեղուջ փառաբանութեան, հրեշտակաց բնակարանիս եւ մարդկան քառարանիս . առաջի աստուածընկալ եւ պայծառացեալ սուրբ նշանացս եւ սուրբ սեղանուոյս խոնարհեալ երկիւղիւ երկիրպագանեմք . զսուրբ՝ զհրաշալի եւ զյաղթող զՏէրութիւնդ քո օրհնեմք եւ

փառաւորեմք, եւ քեզ ընդ երկնային գօրսն մատուցանեմք գօրհնութիւն եւ գփառս ընդ Հօր եւ ընդ Հոգւոյդ սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամեն “:

Հ. Ի՞նչ մտքով է ասածը թէ «Առաջի աստուածընկալ եւ պայծառացեալ սուրբ նշանացս» .

Պ. Սեղանոյն վրայ դրուած խաչերուն՝ աւետարաններուն եւ ուրիշ սուրբ սպասներուն համար :

Հ. Եկեղեցին կամ սուրբ սեղանը ի՞նչ մըտքով փառասն կասուին .

Պ. Այս մտքով որ մարդիկ սուրբ եկեղեցւոյ մէջ եւ սուրբ սեղանոյն առջեւը իրենց մեղացը քաւութիւն եւ թողութիւն կընդունին ապաշխարութեամբ. եւ մեր լեզուին մէջ այս բառը ուրիշ նշանակութիւն չունի՝ բաց յայսմանէ :

ՍՊԱՍ ԴՆԵԼ ԵՒ ԽՆԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆ .

Հ. Վարադոյրը ի՞նչ բանի համար է, եւ այն միջոցին ինչո՞ւ կքաշուի .

Պ. Հրէից տաճարին վարադոյրը անոր համար էր որ տաճարին Սրբութիւն սրբոց ասուած մասը բաժնուէր անով բոլորովին ժողովրդեան կեցած տեղէն. իսկ քրիստոնէութեան ժամանակ՝ միայն անոր համար սահմանեալ է որ ժամարարին սպաս դնելն ու

սուրբ խորհուրդը ճաշակելը ժողովուրդը
չտեսնէ ու միտքը իւր ընելու աղօթքներէն
չցրուի : Յունաց եկեղեցւոյն մէջ վարագու-
րին տեղը հաստատուն խաչկաշ կամ պսակերա-
կաշ (ἡσολόουραυη) կայ, երկու կողմը դռներով,
իսկ մեր եկեղեցին իսկզբանէ հետէ վարա-
գոյր կբանեցնէ, որ եւ պատարագին մէյմը
սպաս դրուելուն, մէյմ՝ ալ ճաշակման միջոց-
ներուն կբաշուի, եւ յոյժ վայելչապէս :

Հ. նարեկացւոյն երկու աղօթքը ո՞վ կասէ
եւ ինչ կերպով .

Պ. Ազգային սովորութիւն է որ այս երկու
աղօթքները եպիսկոպոսը կամ վարդապետը
ժամարար որ լինի, կասէ առ Հոգին սուրբ
սեղանոյն առջեւը ծունկի վրայ եկած : Բայց
շատ տեղ ալ սովորութիւն եղած է որ նաեւ
քահանայք կասեն այն աղօթքները՝ կամ նոյն
միջոցին եւ կամ ընթերցուածին ժամանակը :

Հ. Քահանայն ինչ կերպով սպաս կղնէ .

Պ. Ընծայարանին առջեւը գալով՝ սար-
կաւագին ձեռքէն կառնու, նշխարը — որ
մասով՝ այսինքն ժողովրդեան բաժնուելու
նշխարներովը հանդերձ մաքուր ավսէի մը
վրայ դրուած կլինի. — վրան կխաչակնքէ,
կղնէ նշխարը մաղզմային վրայ ու կասէ .
«Յիշատակ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի» . որով

**Կկատարուի Փրկչին մերոյ պատուէրը թէ
« Զայս արարեմք առ իւնոյ յիշատակի » : Ոմանք աւել-
ցուցած են այս տեղ շարականին այս խօսքերը .**

„ Որ յանարուեստ իյաթոռ բարձրացեալ հանգչի , զման
խաչի յանձն եառ վասն ազգի մարդկան . օրհնեցեք , զովե-
ցեք , բարեբանեցեք “ :

**Յետոյ գինին կառնուլ՝ խաչաձեւ կլեցնէ ըս-
կչին մէջ ու կասէ . « Յաղագս յիշատակի փր-
կագործ սևօրկնութեան Տեառն Աստուծոյ եւ Փրկչին
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի » : — Այս խօսքերուն
վրայ եւս կաւելցընեն ոմանք շարականին հե-
տագայ տունը .**

„ Որ իկողահոս արեան աղբերէն նորոգեցան արարածք
եւ անմահացան , օրհնեցեք , զովեցեք , բարեբանեցեք “ :

**Հ. Այս առաջին ընծայաբերութիւնը ընե-
լու ատեն ինչ աղօթք կընէ քահանայն .**

Պ. Ոսկեբերանին այս աղօթքը .

„ Աստուած Աստուած մեր ,
որ գերկնաւոր հացդ՝ զՏեր
մեր Յիսուս Քրիստոս գկերա-
կուրդ ամենայն աշխարհի՝
առաքեցեր Փրկիչ եւ կեցու-
ցիչ եւ բարերար , օրհնել եւ
սրբել զմեզ . ինքնին դու Տեր
օրհնեան եւ այժմ զառաջա-
դրութիւնս զայս : Ընկալ զսա
յերկնային քո սեղանդ : Յի-
շեան որպէս բարերար եւ մար-
դասեր զմատուցողս , եւ վասն
որոց մատուցանի : Եւ ըզ-

Ո՛վ Աստուած Աստուած
մեր , դուն որ զՏերն մեր
Յիսուս Քրիստոս , որ երկ-
նաւոր հաց ու բուրբ աշ-
խարհիս սնունդն է՝ յուղար-
կեցիր իբրեւ Փրկիչ եւ կեանք
տուող ու ամեն բարիք պար-
գեւող , որպէս զի օրհնե
զմեզ ու մաքրե իմեղաց ,
դու ինքն Տեր՝ օրհնե՛ նաեւ
հիմա այս մեր առաջադրած
ընծայն . ընդունե՛ զսա քո
երկնային սեղանդ : Դուն

մեզ անդատապարտ պահեալքահանայագործութիւն աստուածային խորհրդոց քոց : Զի սուրբ եւ փառասոր է ամենապատիւ մեծվայելչութիւն փառացի Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյդ սրբոյ . այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանրս յաւիտենից . ամեն “ :

որ միշտ բարերար ու մարդասէր ես՝ յիշե այս պատարագը մատուցանողները, եւ զանոնք՝ որոց համար կմատուցուի . եւ զմեզ որքու աստուածային խորհուրդդ կքահանայագործեմք՝ դատապարտութենէ ազատ պահե : Վասն զի սուրբ եւ փառասոր ու ամենայն պատուոյ արժանի է Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյդ սրբոյ փառաց մեծվայելչութիւնը . այժմ եւ միշտ :

Հ. Ի՞նչպէս կվերջացնէ քահանայն սպաս զնելու արարողութիւնը .

Պ. Սկիհը ծածկելու ատեն կասէ « Տէր քազաւորեաց » սաղմոսը, յետոյ երեք անգամ վրան խաչակնքելով՝ կասէ այս խորհրդաւոր խօսքը . « Հոգին սուրբ եկեսցե ի՛մեզ, եւ գորութիւն Բարձրեղոյն հովանի շիցի իվերայ ք » (1) . Յետոյ սարկաւազին ձեռքէն կառնուլ բուրվառն ու կխնկարկէ սուրբ սպասուն ասելով .

„ Խունկ մատուցանեմ առաջի քո Քրիստոս բուրումըն հոգեւորական : Ընկալ ի սուրբ յերկնային եւ յիմանալի քո մատուցարանդ ի հոտ անուշից : Առաքեա՛ առ

Քրիստոս Աստուած մեր, քու առջեւդ այս խունկը կը մատուցանեմ՝ ոչ այնչափ իբրեւ նիւթական, որչափ իբրեւ հոգեւոր անուշահոտութիւն . ընդունե՛ զսա քու

(1) Այս խօսքը շատ հին ձեռագրաց մեջ չգտնուիր :

մեզ փոխանակ գշնորհս եւ
զպարգեւս Հոգւոյդ սրբոյ .
եւ քեզ մատուցանեմք ըզ-
փառս ընդ Հօր եւ ընդ Հո-
գւոյդ սրբոյ . այժմ եւ միշտ
եւ յաւիտեանս յաւիտենից .
ամեն “ :

սուրբ եւ իմանալի աննիւթ
սեղանդ հաճոյական բուր-
ման պէս : Ասոր տեղը յու-
ղարկէ մեզի Հոգւոյդ սրբոյ
շնորհքն ու պարգեւները , եւ
մեք կմատուցանեմք քեզի՝
Հօր եւ Հոգւոյ հետ, փառք եւ :

*Եւ խնկարկելով սեղանոյն՝ կիջնէ բեմէն
սարկաւազներուն հետ, ժողովրդեան մէջ թա-
փօրապէս կքալէ ու խնկարկութիւն կընէ :*

Հ. Խնկարկութիւնը թինչ խորհուրդ ունի .

*Պ. Խնկարկութեան սովորութիւնը առաքե-
լական աւանդութեամբ հաստատուած է ե-
կեղեցւոյ մէջ՝ իբրեւ արտաքին նշան սրտա-
բուլղիս եւ ջերմեռանդն աղօթից հաւատա-
ցելոց : Ուստի եւ պատարագին խնկարկու-
թեան ատեն զպիրները այս իմաստալից ու
գեղեցիկ երգը կերգեն .*

„ Յայս յարկ նուիրանաց
ուխտի Տեառն տաճարի ,
ժողովեալքս աստանօր ի
խորհուրդ պաշտման պաղա-
տանաց յառաջիկայ սուրբ
պատարագիս , խնկօք անու-
շիւք խումբ առեալ պարեմք
ի վերնայարկ սրահս խորա-
նիս : Ուղղութեամբ ընկալ
զաղօթս մեր՝ որպէս բու-
րումն անուշահոտ խնկոց ,
ստաշխից եւ կինամոնաց .
եւ զմատուցողս պահեա սրբ-
բութեամբ միշտ եւ հա-

Մեք որ Աստուծոյ այս
տաճարիս մեջ , որ ուխտ եւ
աղօթք նուիրելու տեղ է ,
ժողովուեր եմք որպէս զի ա-
ռաջիկայ սուրբ պատարա-
գիս խորհուրդը պաղատա-
նօք կատարեմք , ահա անու-
շահոտ խունկեր ծխելով ու
պար բունելու պէս խումբ
կազմած կքայեմք այս խո-
րանիս վերնայարկին սրահ-
ներուն մէջ : Սիրով ընդունէ
Տեր՝ մեր ուղղութեամբ սրտի
մատուցած աղօթքը՝ անու-

նապագ քեզ սպասաւորել :
Շարելխօսութեամբ մօր քո
եւ կուսի ընկալ գաղաչանս
քոց պաշտօնեից :

Որ գերագոյն քան գերկի-
նրս պայծառացուցեր սուրբ
գեկեղեցի արեամբ քով Քրիս-
տոս , եւ ըստ երկնայնոցն
կարգեցեր իսմա գդասս ա-
ռաքելոց եւ մարգարեից ' սուրբ վարդապետաց . այս-
օր ժողովեալ դասք քահա-
նայից ' սարկաւազաց ' դրպ-
րաց ' եւ կղերիկոսաց , խունկ
մատուցանեմք առաջի քո
Տէր ' յօրինակ ըստ հնումն
Զաքարիայ : Ընկալ առ ի
մենջ գլխականուէր մաղ-
բանս որպէս զպատարագն
Աբելի , գՆոյի ' եւ զԱբրա-
համու : Բարելխօսութեամբ
վերին քո զօրաց միշտ ան-
շարժ պահեա գաթոռ Հայ-
կազնեայց :

շահոտ խնկոց , ստաշխնե-
րու ու կինամոններու բուր-
մանցը նման . եւ զմեզ որ
այս աղօթքները կմատուցա-
նեմք ' պահե պահպանե որ
միշտ եւ հանապագ սրբու-
թեամբ ծառայեմք քեզի : Քու-
մօրդ սրբոյ կուսին բարե-
խօսութեամբը ընդունե քու
պաշտօնեիցդ աղաչանքը :

Քուն որ սուրբ եկեղեցին
երկնքէն անելի գերագանց
կերպով պայծառացուցիր
քու սուրբ արեամբդ , Քրիս-
տոս Փրկիչ մեր , եւ երկ-
նային հրեշտակաց նման
կարգ կարգ դասաւորեցիր
սորա մեջ առաքելները ,
մարգարէները , սուրբ վար-
դապետները , այսօր ժող-
վուեր եմք դաս դաս քա-
հանայք , սարկաւագունք ,
դպիրք եւ ուրիշ եկեղեցա-
կանք , ու խունկ կմատու-
ցանեմք քու առջեւդ Տէր '
հին օրինաց մեզի Զաքարիա
քահանային նման : Ընդունե
մեզմե մեր խունկերով հան-
դերձ մատուցած աղօթք-
ները , ինչպէս որ ընդունե-
ցար Աբելի , Նոյի ու Աբրա-
համու պատարագները : Քու
վերին զօրացդ հրեշտակաց
բարելխօսութեամբը հաստատ
ու անշարժ պահե միշտ Հայ-
կազանցս արքուր :

Խնդա յոյժ դուստր լուսոյ՝ մայր սուրբ կաթողիկէ՝ մանկամբք քո Սիոն . գարդարեալ պճնեա , հարսն պանծալի , երկնանման լուսածեմ խորան . զի օծեալն Աստուած՝ էնն իյէեն , անծախապէս իքեզ միշտ պատարագի . Հօր իհաշտութիւն , մեզ իքաւութիւն բաշխե գմարմին եւ գարին իւր սուրբ , վասն իւր կատարման սուրբ տնօրէնութեան շնորհեյ գրողութիւն կանգնողի տաճարիս :

Հանապական Կոյսն Մարիամ Աստուածածին խոստովանի սուրբ եկեղեցի , ուստի տուաւ հացն անմահութեան եւ բաժակ մեզ ուրախարար . տուք օրհնութիւն նմա հոգեւոր երզով “ :

Հ. Մինչեւ խնկարկութեան վերջանալը պատարագին ո՞ր մասը կհամարուի .

Պ. Մինչեւ թափօրէն վերջը ու քահանային նորէն բեմն ելնելը՝ կրնայ համարուիլ

Յնձա եւ ուրախացիր լուսածին սուրբ մայր , կաթողիկէ եկեղեցի Սիոն , քու գաւակներովդ . գեղեցիկ կերպով հագուե գարդարուե՝ պանծալի հարսն , երկնքի նման լուսապայծառ խորան . վասն զի օծեալ Փրկիչնմեր Քրիստոս Աստուած՝ Որդին Աստուծոյ՝ միշտ կրպատարագուի կգոհուի քու մեջդ առանց պակասելու եւ հատնելու : ԶՀայրն Աստուած մեզի հետ հաշտեցընելու եւ մեր մեղքերը քաւելու համար՝ իւր սուրբ մարմինն ու արիւնը կբաշխե , եւ իւր սուրբ տնօրէնութեան ու մարդեղութեան խորհուրդը կատարելով՝ բողոքիւն կըշնորհե այս տաճարս կանգնողին :

Սուրբ եկեղեցին Աստուածածին կղաւանի գանապական Կոյսն Մարիամ , ուսկից տրուեցաւ մեզի անմահութիւն բաշխող հաց եւ գամէնքը ուրախացընող բաժակը . հոգեւոր երզով օրհնութիւն տուեք իրեն :

իրբեւ պատրաստութիւն մատուցման սուրբ
պատարագին :

ԺԱՄԱՄՈՒՏ .

Հ. Բուն պատարագը ինչ խօսքով կսկսի .

Պ. Քահանային ասելովը թէ «Օրհնեալ քազա-
ւորութիւնն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, այժմ
եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն » :

Հ. Սարկաւագին ժամանակ ժամանակ «Օրհ-
նեա Տէր» ասելը ինչ կնշանակէ .

Պ. Սարկաւագը հրեշտակաց պաշտօնը կը-
կատարէ, ինչպէս որ դպիրք եւս իրենց ա-
սածները ժողովրդեան կողմանէ կերգեն ու
կասեն : Ամէն անգամ որ հարկ կհամարուի
քահանային օրհնութիւնը առնուլ, կամ ա-
ղօթք մը ասել տալ իրեն ժողովրդեան համար,
սարկաւագը կխնդրէ որ նա օրհնութիւն սայ-
եւ ահա այն է «Օրհնեա Տէր» ասածը :

Հ. Ժամամուտն ինչ է .

Պ. Ժառանգութեան կասուի այն համառօտ աղօթա-
կան ձեւով խօսքը զոր դպիրք՝ կամ որնոյն է
ժողովուրդը՝ կասեն այս միջոցիս ըստ ա-
ւուրն պատշաճի՝ իրբեւ պատարագը սկսե-
լով . ինչպէս է այն հին ու հանդիսաւոր ժա-
մամուտը որ կիրակի օրերը կասուի, եւ յու-
նարենէ թարգմանուած է .

„Միածին Որդի եւ Բանդ Աստուած եւ անմահ եռօրին ,
որ յանձն առեր մարմնանալ իսրրունիոյ Աստուածածնէն

եւ խմիշտ Կուսէն . անփոփոխելիդ մարդ եղեալ՝ խաչեցար Քրիստոս Աստուած մեր , մահուամբ զմահ կոխեցեր . մինդ իսրբոյ երրորդութենէն՝ փառաւորակից ընդ Հօր եւ սրբոյ Հոգւոյն . կեցո զմեզ “ :

Հ. Ի՞նչ կնշանակէ այն խօսքն որ սարկաւազը շատ անգամ կքարոզէ ու կասէ թէ « Եւ եւս խաղաղութեան գճեր աղաչեցուք » :

Պ. Յորդորանք է ժողովրդեան որ խնդրեն յԱստուծոյ Հոգեւոր եւ մարմնաւոր խաղաղութիւն . վասն զի միայն խաղաղութեամբ եւ սրբութեամբ սրտի եղած աղօթքն է ընդունելի Աստուծոյ . ուստի եւ խօսքերուն միտքը այս է թէ « Կրկին եւ կրկին (նորէն նորէն) աղաչեմք զԱստուած որ խաղաղութիւն պարգեւէ մեզի » :

Հ. Ի՞նչ կնշանակէ քահանային դէպի ժողովուրդը դառնալն ու խաչակնքելով ասելը , « Խաղաղութիւն արեւեկեցուն » , կամ « Խաղաղութիւն ընդ արեւեկեստան » .

Պ. Քահանայն ստէպ ստէպ Խաղաղութիւն այսինքն ողջոյն կուտայ ժողովրդեան , որպէս զի պատշաճական լռութեամբ , մտադրութեամբ ու վայելչութեամբ աղօթքի կենան ամենքը , եւ ջերմեռանդ աղօթիւք մասնակից լինին պատարագի մատուցմանը : Միանգամայն ժողովրդեան վրայ խաչակնքելովը , Աստուծոյ կողմանէ օրհնութիւն կուտայ ամենուն :

Հ. Ժողովուրդը ինչ կերպով կընդունի քահանային տուած խաղաղութիւնը .

Պ. Երեսը կխաչակնքէ ու դպրաց հետ է միասին շնորհակալութեան ձեւով կպատասխանէ ողջունին , « Եւ ընդ հոգւոյդ քում » . այսինքն մեզի տուած խաղաղութիւնդ կամ ողջոյնդ լինի նաեւ քու վրագ :

Հ. Սարկաւազը ինչ կասէ անոր պատասխան .

Պ. « Ասուծոյ երկրպագեցուք » . այսինքն ամէնքս միաբան երկրպագութիւն ընեմք Աստուծոյ :

Հ. Ժողովուրդը ինչ կպատասխանէ .

Պ. « Առաջի քո Տէր » . այսինքն՝ Տէր , անոր համար եկեր եմք քու առջեւդ որ երկըրպագութեամբ եւ աղօթիւք փառաւորեմք զքեզ :

Հ. Երկրպագութիւնը քանի կերպով կլինի .

Պ. Բուն երկրպագութիւնը՝ ինչպէս որ խօսքն ալ կցուցրնէ՝ գետինը տարածուելով համբուրելն է , ըստ հին եւ նոր սովորութեան ամենայն արեւելեայց : Բայց երկրպագութիւն կհամարուի նաեւ կէս մէջքէն ծռիլը , ծնրագրութիւն ընելը , երեսը խաչակնքելով գլուխ խոնարհեցրնելը , եւ այլն :

Հ. Քահանայն ինչ աղօթք կընէ ժամամուտէն յետոյ .

Պ. ,,Տէր Աստուած մեր , որոյ կարողութիւնդ անքրնին է , եւ փառքդ անհասանելի . որոյ ողորմութիւնդ անջափ է եւ գթութիւնդ անբարութեանդ քում նայեա իժողովորդս քո եւ իտաճարս այս սուրբ , եւ արա ընդ մեզ եւ ընդ աղօթակիցս մեր առատապէս զողորմութիւն քո եւ զգթութիւն . զի քեզ վայելէ փառք , իշխանութիւն եւ պատիւ , այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամեն “ :

Տէր Աստուած մեր , քումենակարող գօրութիւնդ արարածական խելքով չբրննուիր , եւ քու փառացդ մեծութեանը խելք չհասնիր . քու ողորմութիւնդ չափ չունի , եւ ոչ գթութիւնդ սահման . դուն քու առատ մարդասիրութեամբդ նայե քու ժողովրդեանդ եւ այս սուրբ տաճարիս վրայ , եւ տուր մեզի եւ մեր աղօթակիցներուն առատապէս քու ողորմութիւնդ ու գթութիւնդ . վասն զի քեզի կվայելէ փառք , իշխանութիւն եւ պատիւ , այժմ եւ միշտ եւ :

Հ. Այն միջոցին որ դպիրները ըստ աւուր պատշաճի շարական կերգեն , քահանայն վերը թնջ կընէ .

Պ. Իծածուկ կասէ ետեւէ ետեւ երեք աղօթք :

Հ. Ինչո՞ւ համար քահանայն պատարագի աղօթքներէն մէկքանին ձայնով կասէ եւ մէկքանին ծածուկ կամ առանձին .

Պ. Նախ՝ թէպէտ քահանայն ծածուկ կասէ մէկքանի աղօթքները , բայց նոցա իմաստները սարկաւազին ու դպրաց ասածներուն ընդհանրապէս նման լինելով՝ հարկ չհամարուիր նորա բարձրաձայն ասելը ամէն աղօթք : Երկրորդ , աղօթքներէն մէկքանին

Ծածուկ ասելով՝ աւելի զբաղած կլինի միտքը աղօթական խօսքերու՝ մինչդեռ դպիրք եւ սարկաւագունք թէպէտեւ ուրիշ՝ բայց խորհրդոյն յարմար բաներ կերգեն : Եւ երրորդ , քահանային աղօթքներն ու դպրաց եւ սարկաւագաց ասածները հետ զհետէ ասուելով՝ կրնային չափազանց յերկարել պատարագը , անոր համար նոցա մէկ մասը ծածուկ կասէ քահանայն :

Հ. Ուրեմն ըստ ինքեան արգիլած չէ ժողովրդականաց լսել կամ գիտնալ քահանային ծածուկ մատուցած աղօթքները .

Պ. Ոչ ամենեւին . ընդհակառակն՝ լաւը գիտնալն ու լսելն է՝ եթէ կարելի լինի . վասն զի նորա ասած գրեթէ ամէն աղօթքներն եւս բոլոր ժողովրդեան կողմանէ կամ ամենուն համար են :

ԵՐԵՔՍՐԵԱՆ ՓԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ .

Հ. Երեքսրբեան փառաբանութիւնը ինչ կերպով կլինի .

Պ. Նախ քահանայն առանձնական աղօթքով մը կխնդրէ յԱստուծոյ որ սուրբ հրեշտակներն եւս փառաբանակից լինին մեզ , եւ այս են խօսքերը .

„Տէր Աստուած մեր , որ կարգեցեր յերկինս զդասս եւ զգինուորութիւնս հրեշտակաց եւ հրեշտակապետաց իսպասաւորութիւն փառաց քոց , արա այժմ ընդ մուտս մեր

մտանել եւ սրբոց հրեշտակաց, եւ լինել պաշտօնակից մեզ՝ եւ փառաբանակից քուսմ բարերարութեանդ « :

Հ. Այն աղօթքէն վերջը քահանայն ինչո՞ւ համար պատճառական ձեւով մը կասէ ձայնիւ, « Զի քո ե կարողութիւն եւ գօրութիւն, եւ փառք յաւիտեանս յաւիտեակից. ամեն » :

Պ. Սովորութիւն է որ պատարագին մէջի քանի մի աղօթքները թէպէտ ծածուկ կասէ քահանայն, բայց ամէն մէկուն վերջին կտորը ձայնով կասէ. այնպէս է նաեւ այս Զի քո ե կարողութիւնը, որ է վերջաւորութիւն վերողբեալ աղօթքին :

Հ. Ի՞նչպէս կսկսի երեքսրբեան փառաբանութեան հանդէսը .

Պ. Սարկաւագը կբարոզէ ժողովրդեան եւ կասէ « Պոսիտումեն » :

Հ. Պոսիտումեն ի՞նչ լեզուով է եւ ի՞նչ կրնշանակէ .

Պ. Յունաց Բօսսիտումեն բառն է, որ կրնշանակէ ո՞չ դնեմք :

Հ. Ի՞նչ պատճառաւ օտար լեզուով կասուին եկեղեցական պաշտամանց մէջ քանի մի բառեր .

Պ. Առաքելոց ժամանակէն սովորութիւն եղած է ամենայն եկեղեցեաց մէջ եւս՝ քանի մի եբրայական եւ յունական բառեր չործածել, որպէս զի չմոռցուի թէ ճըշ-

մարիտ աստուածաշտուութեան կարգերուն մեծ մասը իսկզբան այս լեզուներով դրուած են. եւ միանգամայն նշան մի լինի հաղորդակցութեան ամենայն ուղղափառ եկեղեցեաց քրիստոնէից ընդ միմեանս յէական մասունս հաւատոյ:—Եբրայեցերէն են սոքա. ալգուլիս, որ է օրհնեցէք զԱստուած. աւեկե, որ է եղիցի, եւ ովսսնևա, որ է՝ կեցո՞ զմեզ Տէր, կամ փրկեա՞ զմեզ Տէր. եւ յունարէն են. Պրօսթուսմե, ո՛ւշ դնեմք, օրթի կամ որթի, ուղիղք, այսինքն ուղիղ կենամք մարմնով եւ հոգևով. սաղմոս, մեղեդի, մեսեդի, եպիսկոպոս, երեց, պասրիսարֆ, կարոռդիկե, կարոդիկոս, եւ այլն:

Հ. Երեքսրբեան փառաբանութիւնը ո՞րն է.

Պ. «Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հօր, սուրբ եւ աննահ, որ խաչեցար վասն մեր, (կամ որ յարեար իսկեռեոց եւ այլն, ըստ աւուրն պատշաճի) ողորմեա մեզ»:

Հ. Այս սուրբ Աստուած երգին վրայ ի՞նչ գիտելիք կայ.

Պ. Թէպէտ այս երգը շատ հին է, եւ ամենայն քրիստոնէից մէջ յարգի է իբրեւ առաքելաւանդ երգ, բայց այս անվնաս տարբերութիւնը կայ որ Յոյնք եւ Լատինացիք գէթ քանի մը հարիւր տարիէ իվեր իգէմս Երրորդութեան կերգեն այս երգը, ուստի

եւ չեն ըսեր որ խաչեցար վասն մեր. կամ որ յարեար իրենեոց, եւ այլն. իսկ մեր Հայաստանեայց եկեղեցին նոյն երգը իսկզբանէ հետէ իդէմս Քրիստոսի կերգէ ճշմարիտ Աստուած ճանաչելով եւ դաւանելով զնա :

Հ. Սարկաւազին սուրբ աւետարանը բարձրացընելով՝ ժողովրդեան համբուրել տալը թնչ խորհուրդ ունի .

Պ. Որովհետեւ յետ սակաւուց աւետարան պիտի կարգացուի, սարկաւազը ժողովրդեան հաւատքը եւ ուշադրութիւնը կարթընցընէ՝ սուրբ աւետարանը ամենուն առջեւը բարձրացընելով, եւ ժողովրդեան կամ քահանայից մէջէն պատուաւոր մէկու մը համբուրել տալով :

Հ. Այն միջոցին քահանայն թնչ աղօթք կընէ ծածուկ .

Պ. Սրբոյն Բարսղի գեղեցիկ մէկ աղօթքը կասէ, որ է այս .

„ Աստուած սուրբ որ ի սուրբս հանգուցեալ ես, եւ երեքսրբեան ձայնիւ սերօրէք գովեն գքեզ՝ եւ քերօրէք փառաբանեն, եւ ամենայն երկնային գօրութիւնք քեզ երկիրպագանեն : Որ ի չգոյի իգոյ ամեր գամենայն

Ո՛վ սուրբդ Աստուած, դու սրբոց սիրտը կհանգչիս, սերովբէք սուրբ սուրբ սուրբ ասելով գքեզ կօրհնեն, եւ քերովբէք կփառաբանեն, եւ բոլոր երկնային գօրութիւնները քեզի երկիրպագութիւն կընեն : Դուն ոչնչէն ստեղ-

արարածս . որ արարեր ըզմարդն ըստ պատկերի քում եւ նմանութեան , եւ ամենայն շնորհիւ քով գնազարդարեցեր , եւ ուսուցեր խընդրել զիմաստութիւն եւ զգունութիւն : եւ ոչ անտես արարեր զմեղուցեալն , այլ եղեր իվերայ նորա ապաշխարութիւն փրկութեան : Որ արժանի արարեր զմեզ գնուատացեալ եւ գանարժան ծառայքս քո իժամուս յայսմիկ կալ առաջի փառաց սրբութեան սեղանոյ քո եւ զօրինաւոր երկրպագութիւն եւ զփառարանութիւն մատուցանել քեզ : Դու Տէր , ընկալ իբերանոյ մեղաւորաց զերեքսրբեան օրհնութիւնս , եւ պահեան զմեզ քոյին քաղցրութեամբդ . բողմեզ զամենայն յանցանս մեր զկամայ եւ զակամայ : Սրբեա զհոգի ' զմիտս ' եւ զմարմինս մեր , եւ շնորհեա խսրբութեան պաշտել զքեզ զամենայն աւուրս կենաց մերոց , ' բարեխօսութեամբ սրբուհոյ Աստուածածնին եւ ամենայն սրբոց քոց ' որք յաւիտենից քեզ բարեհաճոյացան : Զի սուրբ եւ Տէր Աստուած մեր . եւ քեզ վայելե փառք իշխանութիւն եւ պատիւ , այժմ եւ միշտ

ծեցիր բովանդակ արարածները , իսկ մարդը ստեղծեցիր քու պատկերիդ նման , եւ ամեն տեսակ շնորհքներովդ զինքը զարդարեցիր , եւ խրատեցիր որ իմաստութեան եւ սրբութեան ետեսե լինի , եւ երբոր մեղանջեց քեզի դեմ ' երեսե չբողոցիր , հապա փրկաւետ ապաշխարութեան խորհուրդը ապսպրեցիր իրեն : Դու Տէր արժանի ըրիր զմեզ , որ քու անպիտան եւ անարժան ծառայքդ եմք , այս միջոցիս քու փառացդ սուրբ սեղանոյն առջեւը կենալ , եւ քեզի օրինաւոր երկրպագութիւն եւ փառարանութիւն մատուցանել : Ուրեմն դու ընդունե մեղաւորացս բերնեն այս երեքսրբեան օրհնութիւնը , եւ պահե պահպանե զմեզ քու քաղցր մարդասիրութեամբդ . բողմեզի մեր ամեն յանցանքները ' ինչ որ կամաւ եւ ակամայ գործեր եմք : Սրբե եւ մաքրե մեր հոգին , միտքը եւ մարմինը , եւ արժանի արա զմեզ սրբութեամբ պաշտել զքեզ բոյոր մեր կենացը մեջ , բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնին եւ ամենայն սրբոց ' որ իյաւիտենից հաճոյացան քու ամենաբարի

եւ յաւիտեանս յաւիտենից
ամեն “:

կամացդ: Վասն զի դուն
սուրբ ես, Տէր Աստուած
մեր, եւ քեզի կվայելէ ա-
մենայն փառք իշխս.:

ԸՆԹԵՐՅՈՒԱԾ, ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏԱՄՔ.

Հ. Երեքսրբեան փառաբանութենէն յետոյ
պատարագին ո՞ր մասը կսկսի.

Պ. Մարգարէական եւ առաքելական գրոց,
եւ յետոյ աւետարանի ընթերցմունք:

Հ. Ի՞նչ կերպով կսկսի այս մասը.

Պ. Սարկաւազը կքարոզէ ժողովրդեան
տունն առ տուն՝ թէ ո՛ւմ եւ ինչ բանի հա-
մար պէտք է աղօթք ընեն. այսինքն աշ-
խարհիս խաղաղութեան, եկեղեցւոյ հաս-
տատութեան, եկեղեցւոյ առաջնորդաց եւ
քահանայից, եւ թագաւորաց կենդանու-
թեանն ու փրկութեանը համար: Ժողովուր-
դըն ալ ամէն մէկուն պատասխան կուտայ
«Տէր ողորմես» ասելով, որ հին եւ սքան-
չելի աղօթք է համառօտ:

Յետոյ կյորգորէ զժողովուրդն որ խնդրեն
յԱստուծոյ՝ որպէս զի այն սուրբ պատա-
րագին միջոցը եւ առաջիկայ օրը խաղա-
ղութեամբ անցընեն. «Զժամ սուրբ պատարա-
գիս եւ գառաջիկայ օրս խաղաղութեամբ անցուցա-
նել՝ հաւատով իՏեառնէ խնդրեացուք»: Ժողովուր-
դըն ալ կասէ, «Շնորհես Տէր:

Դարձեալ խնդրեմք, կասէ, որ խաղաղութեան հրեշտակ մը պահապան լինի մեզի. — « Զհրեշտակ խաղաղութեան պահապան անձանց մերոց իՏեառնեկ խնդրեցուք »:

Խնդրեմք որ Աստուած քաւութիւն եւ թողութիւն շնորհէ մեր մեղքերուն. — « Զբարութիւն եւ գրողութիւն յանցանաց մերոց իՏեառնեկ խնդրեցուք »:

Խնդրեմք որ սուրբ խաչին մեծ ու զօրաւոր ոյժը մեզի օգնական ու պահապան լինի. — « Զսրբոյ խաչին մեծ եւ կարող զօրութիւնն յօգնութիւն անձանց մերոց իՏեառնեկ խնդրեցուք »: Ժողովուրդը կասէ ամէն մէկուն. « Շնորհեա Տէր »:

Դարձեալ ամէնքս միաբան աղաչեմք զԱստուած որ հաստատ պահէ մեր սուրբ եւ ճշմարիտ քրիստոնէական հաւատքը. — « Եւ եւս միաբան վասն ճշմարիտ եւ սուրբ հաւատոյս մերոյ, զՏէր աղաչեցուք »: Ժողովուրդը կասէ. « Տէր ողորմեա »:

Մեք զմեզ եւ մէկզմէկ յանձնեմք Աստուծոյ որ ամէն բանի կարող է. — « Զանձիւս մեր եւ զմիմեանս Տեառն Աստուծոյ ամենակարիս յանձն արագուք »: — Ժողովուրդը կպատասխանէ. « Բեզ Տեառնդ յանձն եղիցուք. — Այո՛ Տէր, քեզի յանձնուած ու ապաւինած եմք »:

Սարկաւազը կվերջացընէ իւր յորդորանքը աղօթական ձեւով՝ ասելով առ Աստուած. Ողորմէ մեզի, Տէր Աստուած մեր՝ քու մեծ ողորմութեանդ չափովը : — « Ողորմեաց մեզ Տէր Աստուած մեր՝ ըստ մեծի ողորմութեան քու » . եւ առ ժողովուրդն կասէ . « Ասացուիք ամենեկեան միաբանութեամբ » : ժողովուրդն ալ սատասխան կուտայ՝ երեք անգամ՝ Տէր ողորմեա ասելով :

Այն միջոցին քահանայն այս համառօտ աղօթքը կասէ .

„ Տէր Աստուած մեր , ըզրագկատարած գաղաչանս ծառայից քոց վերընկայցիս եւ ողորմեսցիս ըստ մեծի ողորմութեան քու : Զգթութիւն քո առաքեա իվերայ մեր եւ ամենայն ժողովրդեանս՝ որք ակն ունին առ ի քէն առատ ողորմութեանը “ :

Տէր Աստուած մեր , քու ծառայիցդ բագկատարած աղաչանքը ընդունէ , եւ ըստ մեծի ողորմութեանդ ողորմէ մեզի : Դրկէ քու գթութիւնդ մեր վրայ ու բոլոր այս ժողովրդեան վրայ , որ քեզմէ կսպասեն յուսով առատ ողորմութեանդ :

Հ. Բագկատարած աղօթքը ո՞րն է .

Պ. Այն բնական եւ հին ու գեղեցիկ աղաչանքի ձեւն է՝ որով մարդ երկու ձեռքը տարածած , կամ քիչ շատ բացած , ջերմեռանդ սրտով կմատուցանէ Աստուծոյ իւր խնդիրքները :

Հ. Ընթերցուածները ի՞նչ խորհրդով եւ ի՞նչ կարգով կկարդացուին .

Պ. Մեր եկեղեցւոյն կանոնովը՝ ըստ հին սովորութեան ամենայն եկեղեցեաց՝ առաջ հին կսակարանէն օրուան խորհրդոյն յարմար հաստուած մը կկարգացուի, յետոյ գործի առաջնորդէն կամ առաջնորդական քրքերէն, եւ այն՝ ժողովրդին առջեւը՝ դրակալով:

Ընթերցուած կարգացողը առաջ կասէ, «Աշխուիս, աշխուիս». այսինքն օրհնեցէք զԱստուած, փառք տուէք Աստուծոյ որ հին եւ նոր կտակարանին մէջ իւր ճշմարտութիւնը եւ սուրբ կամքը յայտներ է մեզի. հետն ալ ընթերցուածին յարմար որոշուած սաղմոսին մէկ կամ երկու տունը կասէ, եւ կսկսի կարգալ:

Հ. Ժողովուրդը ինչ կերպով մտիկ կընէ ընթերցուածները.

Պ. Հանդարտ կեցած կամ նստած, եւ մեծ ուշագրութեամբ:

Հ. Ընթերցուածէն վերջը ինչ կասուի.

Պ. Դպիրները երգով կասեն դարձեալ, «Աշխուիս, աշխուիս», եւ սաղմոսէն տուն մը ըստ աւուրն պատշաճի. եւ սարկաւազը կրկնելով կասէ. «Աշխուիս օրբի». այսինքն օրհնեցէք զԱստուած, եւ ուղիղ կեցէք հոգւով. եւս եւ մարմնով՝ ոտք ելէք, ոտքի վրայ կանգնած մտիք ըրէք աւետարանն որ այժմ պիտի կարգացուի:

Հ. Քահանայն այն միջոցին ինչ կընէ .

Պ. Կզառնայ կխաչակնքէ ժողովրդեան վերայ ու խաղաղութիւն կուտայ . ժողովուրդն ալ կասէ իւր սովորական պատասխանովը , « Եւ ընդ հոգւոյդ քում » :

Հ. Աւետարանի կարգացմունքը ինչ կերպով կսկսի .

Պ. Առաջ սարկաւազը կքարոզէ ամենուն թէ « Երկիրս ծոռքեամբ յուարուի » . այսինքն ասիւ եւ դողութեամբ մտիկ ըրէք : Իսկ աւետարան կարգացողը , որ է միւս սարկաւազը կամ թէ սարկաւազ չգտնուած ատենը քահանայն , վրայ կըբերէ թէ . « Մրբոյ աւեսարանիս՝ որ ըստ Մասթեոսի . (կամ Մարկոսի կամ Դուկասու , կամ Յովհաննու) » . այսինքն այս աւետարանիս մտիկ ըրէք որ Մատթէոսի (կամ Մարկոսի , Դուկասու , Յովհաննու) գրածն է :

Երբոր ժողովուրդը Աստուծոյ փառք տալով կյայտնէ իւր յօժարակամ պատրաստութիւնը , եւ կասէ . « Փառք քեզ Տէր Ասուած վեր » , սարկաւազը դարձեալ կպատուիրէ ու կասէ . « Պոսիտուի » , ո՛ւշ դնեմք . եւ ժողովուրդը յայտնելով իւր դաւանանքը , որով կհաւատայ թէ սուրբ աւետարանը Աստուծոյ խօսքն է , պատասխան կուտայ թէ « Ասէ Ասուած » . եւ այնպէս պատկառանօք եւ մտադրու-

Թեամբ կլսէ սուրբ աւետարանը : Իսկ եբր վերջանայ աւետարանին ընթերցմունքը, նորէն փառք կուտայ Աստուծոյ՝ որ իւր կամքը եւ ճշմարտութիւնը յայտնեց է մարդկանց սուրբ աւետարանով :

Հ. Աւետարանէն յետոյ ինչ պատճառի համար Հաւասարի կասուի .

Պ. Որպէս զի ժողովուրդը հաստատուի իւր հաւատքին մէջ՝ զոր ունի աւետարանին խօսքերուն եւ պատարագի սուրբ խորհրդոյն :

Հ. Ժողովուրդը Հաւասարի ասելու ատեն ինչո՞ւ ձեռնամած կկենայ .

Պ. Ձեռնամած կենալով աղօթելը բնական նշան է սաստիկ ուշադրութեան եւ ջերմեռանդութեան, եւ կցուցընէ թէ ինչպէս որ մարդուս ձեռքը այն ձեւով ազատ կրմնայ ուրիշ ամէն գործողութենէն, այսպէս ալ միտքը ազատ է այն միջոցին ուրիշ ամէն զբաղմունքէ :

Հ. Մինչեւ որ ատեն ձեռնամած կկենայ ժողովուրդը .

Պ. Սովորաբար մինչեւ « Իսկ որք ասեմ » կրտորը, որ բուն հաւատամքին մասը չէ :

Հ. Հաւատացելոց պատարագ ասուած մասը երբ եւ ինչ կերպով կսկսի .

Պ. Հաւատամքէն ետքը սարկաւազը կբարոզէ ժողովրդեան, ու կխրատէ որ հաւատ-

քով խնդրեն յԱստուծոյ իրենց մեղքերուն
թողութիւն եւ ամէն տեսակ շնորհք եւ ու
ղորմութիւն, այս խօսքերովս .

„ Եւ եւս հաւատով աղա-
ջեսցուք եւ խնդրեսցուք ի
Տեառնէ Աստուծոյ եւ իՓրկիչ-
չէն մերմէ Յիսուսէ Քրիստոս-
սէ իժամուս պաշտաման եւ
աղօթից, զի արժանի ընդու-
նելութեան արասցէ, լուիցէ
ձայնի աղաչանաց մերոց,
ընկալցի զխնդրուածս սրտից
մերոց, բողցէ զյանցանս
մեր, ողորմեսցի իվերայ մեր:
Աղօթք մեր եւ խնդրուածք
յամենայն ժամ մտցեն առա-
ջի մեծի տէրութեան նորա .
եւ նա տացէ մեզ միաբան՝
միով հաւատով եւ արդարու-
թեամբ վաստակիլ իգործս
բարեաց : Զի գողորմութեան
զշնորհս իւր արասցէ իվերայ
մեր Տէրն ամենակալ, կե-
ցուսցէ եւ ողորմեսցի :

Դարձեալ հաւատով աղա-
ջեմք եւ աղօթեմք առ Տէր
մեր եւ Աստուած եւ Փրկիչ
Յիսուս Քրիստոս այս ժամ
պատարագիս միջոցին, որ
արժան համարի մեր աղօթքն
ընդունել, եւ մեր աղաչա-
նաց ձայնին մտիկ ընէ, մեր
սրտանց ըրած պաղատանք-
ները լսէ, մեր մեղքերուն բո-
ղութիւն տայ, զքայ եւ ողոր-
մի մեզի : Մեր աղօթքն ու
խնդրուածքները ամեն ժա-
մանակ նորա մեծ տէրու-
թեանը առջեւ եյնեն . եւ նա
տայ մեզի միաբանական հո-
գով, մի միայն հաւատով եւ
արդար վարք անցնելով աշ-
խատիլ բարի գործքերու .
այնպէս որ իւր ողորմութեան
շնորհքները անպակաս ընէ
մեր վրայէն ամենակայն Աս-
տուած, եւ ինքը փրկէ զմեզ
ու ողորմի մեզի :

Հ. Այն միջոցին ինչ աղօթք կընէ քահա-
նայն .

Պ. « Տէր մեր եւ փրկիչ Յիսուս Քրիստոս » ա-
ղօթքը, որով Աստուծոյ շնորհքն ու ողոր-
մութիւնը կխնդրէ՝ յիշելով Քրիստոսի Տեա-

ուրն մերոյ ջարջարանաց ու Հոգւոյն սրբոյ
գալստեան առատ պարգեւները, որ օրուան
այս միջոցին, այսինքն կէսօրուան մօտ կամ
կէսօրէն երկու երեք ժամ առաջ պարգեւե-
ցան կասէ :

„ Տէր մեր եւ Փրկիչ Յիսուս
Քրիստոս, որ մեծդ
եւ ողորմութեամբ եւ առատ
պարգեւօք բարերարութեան
քո : Որ դու քոյին կամաւդ
իժամուս յայսմիկ համբերե-
ցեր ջարջարանաց եւ մահու
յաղագս մեղաց մերոց, եւ
պարգեւեցեր առատապէս ըզ-
պարգեւս Հոգւոյդ սրբոյ ե-
րանելի առաքելոցն . հա-
ղորդս արա եւ գմեզ Տէր
աղաչեմք գքեզ, աստուա-
ծային պարգեւացդ, բողո-
քեան մեղաց՝ եւ ընդունե-
լութեան Հոգւոյդ սրբոյ “ :

Տէր մեր եւ Փրկիչ Յիսուս
Քրիստոս, քու ողորմու-
թիւնդ մեծ է, եւ բարերա-
րութեանդ պարգեւները ա-
ռատ են : Դուն որ քու կա-
մօքդ այս ժամուս՝ մեր մե-
ղացը համար համբերեցիր
ջարջարանաց եւ մահու, եւ
առատապէս պարգեւեցիր
Հոգւոյդ սրբոյ պարգեւները
երանելի առաքելոց . կաղա-
չեմք գքեզ Տէր, մասնակից
արա նաեւ գմեզ աստուա-
ծային պարգեւներուդ, այս-
ինքն մեղաց բողոքիւն եւ
Հոգիդ սուրբ ընդունելու :

Յետոյ աղօթքին վերջի կտորը ձայնով կասէ .

„ Որպէս զի արժանաւորք
եղիցուք զոհութեամբ փա-
ռաւորել գքեզ ընդ Հօր եւ
սուրբ Հոգւոյդ . այժմ :

Որպէս զի արժանի լինիմք
զոհանալով փառաւորել ըզ-
քեզ Քրիստոս ընդ Հօր եւ
սուրբ Հոգւոյդ . այժմ :

Եւ ժողովրդեան խաղաղութիւն տալէն յե-
տոյ ուրիշ աղօթքով մի Քրիստոսի խաղա-
ղութիւնը կխնդրէ ամենուն համար .

„ Խաղաղութեամբ քով
Քրիստոս Փրկիչ մեր՝ որ ի
վեր է քան զամենայն միտս
եւ զբանս . ամրացո զմեզ եւ
աներկիւղ պահեա յամենայն
չարէ . հաւասարեա զմեզ ընդ
ճշմարիտ երկրպագուս քո՝
որք հոգւով եւ ճշմարտու-
թեամբ քեզ երկիրպագանեն .
վասն զի ամենասուրբ Եր-
րորդութեանդ վայելի փառք
իշխանութիւն եւ պատիւ ,
այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս
յաւիտենից . ամեն “ :

Քրիստոս Փրկիչ մեր , քու
այն խաղաղութեամբդ որ ա-
մեն խելքէ ու խօսքէ վեր
է՝ հաստատէ զմեզ ու ան-
վախ պահպանէ ամեն տե-
սակ ջարիքներէ . հաւասա-
րեցուր զմեզ այն քեզի ճշ-
մարիտ երկրպագութիւն ը-
նողներուն որ հոգւով եւ ճշ-
մարտութեամբ կպաշտեն ըզ-
քեզ . վասն զի քու ամենա-
սուրբ Երրորդութեանդ կը-
վայելի փառք , իշխանութիւն
եւ պատիւ , այժմ եւ :

*Յետոյ կասէ , « Օրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիս-
ստս » , եւ սարկաւազին խնդրանօքը կզառ-
նայ կօրհնէ զժողովուրդը՝ ասելով . « Տէր
Աստուած օրհնեսցի զամենեւեաւնդ » : ժողովուրդն
ալ երեսը խաչակնքելով կընդունի օրհնու-
թիւնն ու կասէ « Ամեն » :*

Վ Ե Ր Ա Բ Ե Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն .

Հ. Վերաբերութիւնն ինչ է .

Պ. Հին ատենը բոլոր ժողովուրդը , այս-
ինքն եկեղեցականք եւ աշխարհականք , արք
եւ կանայք , այս միջոցիս կբերէին թափօ-
րով հաց ու գինի , կղնէին Ընծայարան ա-
ստուած սեղանին վերայ . քահանայն այս միջո-
ցիս կընդունէր այն ընծայքը , յետոյ նոցա
մէկ կտորը կառնուր սուրբ սեղանը , կսըր-

բազործէր իմարմին եւ յարիւն Քրիստոսի ,
յորմէ կհաղորդուէին արժանաւորքն . իսկ
չհաղորդուողներուն կբաժնուէին այն ըն-
ծայից մնացած կտորները , պատարագին
վերջերը , որպէս զի նոքա եւս մասնակից
համարուին կերպով մը սուրբ սեղանոյն :

Յետոյ եկեղեցին ամէն տեղ այս արարո-
ղութիւնը թեթեւացոյց , եւ մեր ազգին մէջ
սովորութիւն եղաւ , միայն սրբազործելի
նշխարն ու գինին թափօրապէս ժողովրդ-
դեան մէջէն անցընելով , եւ կամ սեղանոյն
ետեւէն պարտցընելով , վերաբերել պատ-
ւով ու տանիլ տալ քահանային , որ խնկար-
կութեամբ կընդունի ու սեղանոյն վրայ
կդնէ : — Այս արարողութիւնը երբեմն աւելի
հանդիսով կկատարուի եւ երբեմն համառօտ :

- Հ. Դպիրք այն միջոցին ինչ կերգեն .
- Պ. Սարկաւազը առաջ կքարոզէ գպրաց
որ քաղցր ձայնով եւ ջերմեռանդութեամբ
հոգեւոր երգեր , այսինքն սաղմոս , մեղեդի
եւ ուրիշ սրտաշարժ տաղեր երգեն . « Սաղ-
մոս սասցեք Տեառն Աստուծոյ մերում , դպիրք ,
ձայնիւ քաղցրութեամբ , գերզս հոգեւորս » : Դպիր-
ներն ալ Սրբասացութիւն ասացուած երգերուն
մէկը կերգեն , ըստ աւուր պատշաճի :
- Հ. Երգեցողութիւնը , այսինքն եկեղեցա-
կան պաշտամանց մէջ երգով բան ասելը

ուսկից մտած է, ինչ խորհուրդ ունի, եւ ինչպէս պէտք է լինի .

Պ. Երգեցողութիւնը ամէն ժամանակ եղած է եկեղեցւոյ մէջ՝ թէ հին օրինաց աւաններ եւ թէ քրիստոնէսութեան, իբրեւ բնական եւ սրտաշարժ զարդ եւ արարողութիւն աստուածային պաշտամանց. եւ պէտք է անպատճառ լինի ազգային եղանակներով՝ կանոնաւոր կերպիւ, վայելուչ հանդարտութեամբ եւ քաղցր ձայնիւ, ինչպէս որ սուրբ Հարբ եւս միշտ կապսպրեն .

Հ. Հանդիսաւոր վերաբերութիւնն ինչպէս կրնեն .

Պ. Հանդիսաւոր պատարագներու ատեն եղած վերաբերութեան արարողութիւնը այսպէս է : Երբոր քահանայն կասէ . « Տե՛ր Աստուած օրհնեսցի զառնեսեսանդ » , Սարկաւազը կերգէ « Սաղնոս արացիք » , եւ դպիրք Սրբասացութիւնը՝ ոտքի վրայ կեցած : Այնուհետեւ սարկաւազը կասէ .

„ Մի ոք յերախայից , մի ոք իբերահաւատից , եւ մի ոք յապաշխարոջաց եւ յանմաքրից մերձեսցի յաստուածային խորհուրդս “ :

Թող երախաներէն (այսինքն դեռ չկնքուած քրիստոնեաներէն), քերահաւատներէն եւ ապաշխարողներէն ու անմաքուր՝ անսուրբ մեղաւորներէն մեկն ալ չմօտենայ այս աստուածային խորհրդոյս :

Դպիրքը կպատասխանեն .

„ Մարմին տերունական եւ արիւն փրկչական կայ առաջի . երկնային զօրութիւնքն յաներեւոյթս երգեն եւ ասեն անհանգիստ բարբառով . սուրբ ' սուրբ ' սուրբ Տէր զօրութեանց “ :

Կհաստամք որ Փրկչին մերոյ տերունական մարմինը եւ փրկական արիւնոյ սեղանին վրայ ե. ուստի երկնային զօրութիւնք (հրեշտակները) աներեւոյթ կերպով կերգեն ու անդադար ձայնով կասեն, սուրբ' սուրբ' սուրբ Տէր զօրութեանց :

Յետոյ խնկարկելով կերթան ընծայարանին առջեւ, ու սարկաւազը կասէ սաղմոսին այս տունը .

„ Յարեոս եհար զխորան իւր . եւ ինքն որպէս փեսայ' զի ելանէ յառագաստէ իւրմէ “ :

Իւր խորանը (վրանը) արեւոս մեջ դրաւ, եւ ինքը իւր առագաստէն ելնող փեսայի կնմանի :

Դպիրքն .

„ Եւ ցնծայ նա որպէս հրակայ յընթանայ զճանապարհս իւր “ :

Եւ իւր ճանապարհէն զնացած ատենը հսկայի կնմանի :

Սարկաւազը կսկսի եւ դպիրք առաջ կտանին, կտոր կտոր երգելով, այս հին ու փառաւոր երգը, որ յունարենէն թարգմանուած է .

„ Որք զբրովբէիցն խորհրդաբար կերպարանիմք, եւ կենդանարար Երրորդութեան գերեքսրբեան օրհնութիւնս մատուցանեմք, զա-

Մեք որ քերովբէից խորհուրդը կկատարեմք, եւ կենդանարար Երրորդութեան երեքսրբեան օրհնութիւնը կըմատուցանեմք (սուրբ սուրբ

մենայն զկենցադականս ի բաց ղնելով զգործս , որպէս զի զբազաւորն ամենեցուն ընդունիցիմք , եւ զհրեշտակացն հանդիսապէս ընծայեալ բերեմք զկարգ “ :

սուրբ ասելով) , ամենայն աշխարհային գործոց զբաղմունքները մեկզի ղնեմք , որպէս զի բազաւորաց բազաւորը ընդունիմք , եւ հրեշտակաց կարգաւորութիւնը հանդիսապէս կատարեմք :

Սարկաւազը ընծայքը վերուցած , եւ միւս սարկաւազը առջեւէն խնկարկելով , երբոր կհասնին շիտակ դէպի արեւեւք , կասէ սկիհը վերցընող սարկաւազը . « Ճանապարհ արարեիք այնտեղի որ նստի յերկինս երկնից ընդ արեւելս » . — Ճանապարհ բացէք այնմ որ երկնից երկինքը կընակի դէպի արեւեւք :

Դպիրք կերգեն .

« Եւ կենդանարար Երրորդութեանն » եւ այլն :

Յետոյ կուգան դէպ իհարաւ , ու կասէ սարկաւազը այս սաղմոսը .

„ Աստուած իհարաւոյ եկեցեք , եւ սուրբն իՓառան լեռնեք “ :

Աստուած հարաւէն պիտի գայ , եւ սուրբը (Փրկիչն) Փառան լեռնէն :

Դպիրքն .

„ Համենայն զկենցադականս իբաց ղնելով զգործս “ :

Իսկ երբոր խորանին աստիճանին մօտ կուգայ , կասէ սարկաւազը հանդարտ ձայնով .

„ Համբարձեք իշխանք ըզդրունս ձեր իվեր . համբարձցին դրունք յաւիտենից , եւ մտցեք բազաւոր փառաց “ :

Ո՛վ իշխանութիւնք երկնից , վեր վերուցեք ձեր դրոները . վերնան յաւիտենից դռներն որ փառաց բազաւորը երկինք մտնէ :

Քաճանայն խնկարկելով կճարցանէ .

„ Ո՞վ է սա բագաւոր փա-
ռաց՝ Տէր հօր գօրութեամբ
իւրով . Տէր կարող իպատե-
րագմի “ :

Ո՞վ է այս փառաց բագա-
ւորը , այս հօր եւ գօրաւոր
Տէրը , այս պատերազմի մեջ
յաղթական Տէրը :

Դպիրքն . « Որպէս զի գրագաւորն արեւեկեցուն
ընդունիցիսխ » :

Սարկաւագն . « Հաւքարահի իշխանի » եւ այլն :

Քաճանայն . « Ո՞վ է սա քագաւոր փառաց եւ
Տէր գօրութեանց » :

Դպիրքն . « Եւ զհրեշտակացն հասնիսսպէս ըն-
ծայեալ բերեմք զկարգ » :

Սարկաւագն . « Սա ինքն է քագաւոր փառաց » :

Այն ատեն քաճանայն սկզին ծածկոյթը
կճամբուրէ ու կառնու սարկաւագին ձեռ-
քէն . ժողովրդեան վրայ կխաչակնքէ անով
ու կասէ . « Օրհնեալ եկեալ անուարք Տեառն » :

Դպիրքն . « Աշխուիս » :

Հ . Առանց թափօրական հանդիսի ինչ կեր-
պով կկատարուի վերաբերութիւնը .

Պ . Երբոր սարկաւագը կասէ Մի ոք յերս-
խայիցը , եւ դպիրք Մարմին տրուանիսնը , սար-
կաւագը կերգէ Սաղմոս ասացիք , եւ դպիրք
ճուռնկի վրայ եկած՝ Սրբասացութիւնը կեր-
գեն : Այն միջոցին սարկաւագը կխնկարկէ
սեղանոյն , յետոյ ընծայից . ձեռքը կառնու
սկիհը քօղովը հանգերձ , ու դէպի վեր բար-

ձրացուցած ծարն ծանր քալելով՝ դիմացէն ալ խնկարկութիւն ընդունելով կպտըտի սեղանին ետեւէն, ու ձախակողմեան դռնէն ելնելով՝ կուգայ սեղանոյն աստիճանին քովը. քահանայն ալ խնկարկութեամբ կընդունի սուրբ սպասը, կօրհնէ անով զժողովուրդը եւ կդնէ սեղանոյն վրայ :

Հ. Սարկաւազը « Մի ոք յերախայից » ասելովը թնչ կուզէ հասկըցընել մասնաւորապէս .

Պ. Կապսպրէ ժողովրդեան (հին սովորութիւնը յիշեցընելով) որ մի գուցէ երախայք, թերահաւատք, ապաշխարողք եւ անմաքուրք ընծայ բերեն սուրբ սեղանոյն :

Հ. Դպրաց պատասխանը թնչ մտքով է .

Պ. Դպրաց՝ այսինքն ժողովրդեան տուած պատասխանին իմաստը այս է թէ « Այո, գիտեմք եւ կհաւատամք որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ մարմինն եւ փրկական արիւնը արդէն կայ սեղանոյն վրայ սուրբ հաղորդութեան խորհրդով, եւ այժմ դարձեալ պիտի կատարուի նոյն սուրբ խորհուրդը . մինչդեռ երկնային հրեշտակները առանց մեր աչքին երեւնալու կերգեն ու կասեն « Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տեր գորուքեակց » :

Հ. Վերաբերութիւնը թնչ մասնաւոր խորհուրդ ունի .

Պ. Օրինակ է գալստեանն Քրիստոսի յաշխարհ մարդեղութեամբ, եւ գալստեան նո-

րա խտուրբ սեղանն՝ հաղորդութեան խորհրդով :

Հ. Քահանայն ինչ աղօթք կընէ այն միջոցին՝ յորում դպիրք սրբասացութիւնը կերգեն .

Պ. Քահանայն սուրբ սեղանոյն առջեւը խոնարհած , այս աղօթքը կասէ իծածուկ .

„ Ոչ ոք արժանի է յըմբունելոցս մարմնաւոր ախտիւք եւ ցանկութեամբ մատչելի իսեղան քո , կամ սպասաւորել մեծի արքունական փառաց քոց : Քանզի պաշտելի գրեզ՝ մեծ եւ հաւաւոր՝ երկնաւոր զօրութեանցդ իսկ է . սակայն վասն անչափ բարերարութեան քոյ՝ անպարագրելի Բանդ Հօր եղեր մարդ , եւ քահանայապետ մեր երեւեցար եւ իբր Տէրամենեցուն՝ այսմ սպասաւորութեան եւ անարիւն զենման զքահանայութիւն աւանդեցեր մեզ : Վասն զի դու ես Տէր Աստուած մեր , որ տիրես երկնաւորաց եւ երկրաւորաց . որ իվերայ քերովբեական աթոռոյ բազմիս , սերովբեից Տէր եւ բազաւոր Իսրայելի : Որ միայն սուրբ ես եւ իսուրբս հանգուցեալ , աղաչեմ զքեզ՝ միայն բարերար եւ հեշտայութիւն , նայեալիս իմեղուցեալ եւ յանպի-

Մեզի պէս մարմնաւոր ախտերով եւ ցանկութեամբ բռնութեաներէն մեկն ալ արժանի չէ քու սեղանիդ մօտենալ , եւ կամ քու մեծ ու բազաւորական փառացդ սպասաւորութիւն ընել : Վասն զի գրեզ պաշտելը , ո՞վ մեծ եւ հաւաւոր Տէր , քու երկնային հրեշտակացդ զործն է . եւ սակայն քու անհուն բարերարութեամբդ , դուն որ անբովանդակելի Բանդ ես Հօր Աստուծոյ՝ մարդ եղար , եւ մեզի քահանայապետ յայտնուեցար . եւ որովհետեւ Տէր ես ամենայնի եւ ամենեցուն , այս պաշտօնն ու անարիւն զոհիդ քահանայութիւնը մեզի աւանդեցիր : Վասն զի դու ես մեր Տէրն ու Աստուածը որ երկնաւոր եւ երկրաւոր արարածոց վրայ կտիրես , եւ քրովբեական աթոռի վրայ բազմած ես , ո՞վ Տէրդ սերովբեից եւ բազաւորդ Իսրայելի : Դուն որ

տան՝ ծառայս քո, եւ սրբեա
զհոգի եւ զմիտս իմ յամենայն
պղծութենէ չարին. եւ բա-
ւականացո զիս զօրութեամբ
սուրբ Հոգւոյդ, որ զգեցեալ
եմ զքահանայականս շնորհ,
կալ առաջի սրբոյ սեղանոյս,
եւ քահանայագործել զքո ա-
նարատ մարմինդ եւ զպա-
տուական արիւնդ: Քեզ խո-
նարհեցուցեալ զպարանոցս
իմ՝ մաղթեմ, մի դարձու-
ցաներ զերեսս քո յինէն, եւ
մի մերժեր զիս իծառայիցդ
քոց. այլ արժանի արա մա-
տուցանել քեզ զընծայս զայս
յինէն իմեղուցեալ եւ յան-
արժան ծառայես քումմէ:
Վասն զի դու ես որ մատու-
ցանես եւ մատչիս, եւ ըն-
դունիս եւ տաս, Քրիստոս
Աստուած մեր: Եւ քեզ փառս
մատուցանեմք հանդերձ ան-
սկիզբն քո Հարբդ եւ ամե-
նասուրբ եւ բարերար Հո-
գւովդ. այժմ եւ միշտ եւ յաւի-
տեանս յաւիտենից, ամեն“:

միայն սուրբ եւ եւ սրբոց
վրայ կհանգչիս, կաղաչեմ
զքեզ՝ միայն բարերար եւ
քաղցրութեամբ մեր աղօթ-
քը լսող, նայե իմ վրաս՝
որ քու մեղապարտ եւ ան-
պիտան ծառայդ եմ, եւ սրբե
մաքրե միտքս չարին ամեն
տեսակ պղծութենէն, եւ ոյժ
տուր Հոգւոյդ սրբոյ զօրու-
թեամբը ինձի, որ այս քա-
հանայական շնորհքը վրաս
առեր եմ, սուրբ սեղանոյս
առջեւը արժանաւորապէս
կենայու եւ քահանայագոր-
ծելու քու անարատ մար-
մինդ ու պատուական ա-
րիւնդ: Ահա քու առջեւդ
վիզս խոնարհեցընելով կա-
ղաչեմ, մի դարձըներ քու
երեսդ ինձմէ, եւ մի հաներ
զիս քու ծառայիցդ կարգէն,
հապա արժանի արա զիս՝ որ
ինձի պէս մեղապարտ ու
անարժան ծառայդ մատու-
ցանէ քեզի այս ընծան:
Վասն զի դու ես թէ մատու-
ցանողը, թէ մատուցուողը,
թէ ընդունողը եւ թէ մե-
զի շնորհք եւ ողորմութիւն
տուողը, Քրիստոս Աստուած
մեր: Եւ մեք քեզի փառք
կմատուցանեմք, նոյնպէս եւ
քու անսկիզբն Հօրդ եւ
ամենասուրբ եւ բարերար
Հոգւոյդ, այժմ եւ:

Հ. Քահանային սկիհով օրհնութիւն տալը արդեօք կասկած չըտար ժողովրդեան որ իբր թէ արդէն սրբագործեալ համարուին հացն ու գինին .

Պ. Ոչ. այդ կասկածին պատճառ չկայ. վասն զի եթէ խաչով, մասունքով, եւս եւ պարզ ձեռքով օրհնութիւն կտըրուի ժողովրդեան, տարակոյս չկայ որ կարելի է օրհնել եւ խաչակնքել ժողովրդեան վրայ նաեւ օծեալ սկիհով եւ օրհնեալ սուրբ սպասովը, թէպէտ եւ դեռ սրբագործութիւնը կատարուած չէ :

Հ. Ժողովուրդը ինչպէս եւ ինչ մտքով կրնդունի այն օրհնութիւնը .

Պ. Ջերմեռանդ երկրպագութեամբ՝ իբրեւ օրհնութիւն՝ սուրբ սպասովը տրուած եւ այն սկիհով՝ յորում միշտ կսրբագործի մարմին եւ արիւն Որդւոյն Աստուծոյ :

Հ. Վերաբերութենէն ետքը քահանայն ինչո՞ւ ձեռքը կլուանայ .

Պ. Անոր համար որ այնուհետեւ սրբագործութիւնը պիտի սկսի, եւ ինքը ուրիշ գործողութիւն մը պիտի չընէ, եւ ոչ իսկ խընկարկութիւն, մինչեւ ճաշակմանէն ետքը :

Ո Ղ Ջ Ո Յ Ն .

Հ. Վերաբերութենէն ետքը ինչ արարողութիւն կայ .

Պ. Ողջունի արարողութիւնը :

Հ. Ի՞նչ է ողջունին խորհուրդը, եւ ի՞նչ-պէս կտրրուի .

Պ. Եկեղեցին չմոռնար Քրիստոսի Տեառն մերոյ այն պատուէրը որ կասէ . « Եթէ մասնացանիցես զգլխարագ քո իմերայ սեղանոյն , եւ անդ յիշեսցես եթէ եղբայր քո ունի ինչ խեթ զքեզ , թող զգլխարագն քո առաջի սեղանոյն . երբ նախ հաշտեսց ընդ եղբոր քոն , եւ սպասեցես մասնացիր զգլխարագն քո . — այսինքն՝ թէ որ քու ընծադ սեղանին վրայ մատուցանես , եւ այն տեղը միտքդ գայ որ եղբայրդ սրտին մէջ քեզի դէմ բան մը ունի , թող քու ընծադ սեղանին առջեւը , գնա առաջ հաշտուէ եղբորդ հետ , ու յետոյ եկուր՝ ընծայէ քու պատարագդ » : Ուստի կուզէ որ սուրբ պատարագը մատուցանողներն ալ հաշտ լինին իրարու հետ , ոխ չունենան մէկմէկու դէմ . եւ անոր նշան՝ սուրբ սիրով ողջոյն տան իրարու :

Հ. Ողջունին հանդէսը ինչո՞վ կսկսի .

Պ. Սարկաւազին այս քարոզովը .

„ Եւ ես հաւատով եւ սրբութեամբ կացցուք յաղօթս առաջի սրբոյ սեղանոյս Աստուծոյ , անիս , մի խղճի եւ գայթակղութեամբ , մի նենգութեամբ , խորա-

Դարձեալ , հաւատով ու սուրբ սրտով աղօթքի կենամք առ Աստուած սուրբ սեղանոյս առջեւը , երկիրդ ամօք , ոչ ծանր խղճմտանքով եւ չար օրինակ

մանկութեամբ, մի պատրանօք եւ խաբէութեամբ : Մի երկմտութեամբ եւ մի թերահաւատութեամբ . այլ ուղիղ վարութեամբ, պարզ մտօք, միամիտ սրտիւ, կատարեալ հաւատով, լցեալ սիրով, լի եւ առաւելեալ ամենայն գործովք բարութեան, կացցութեամբ յաղօթս առաջի սրբոյ սեղանոյս Աստուծոյ, եւ գտցութեամբ գոհորմութեան գշնորհս յառուր յայտնութեան եւ իմիսանգամ գալստեան Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի . կեցուսցէ եւ ողորմեսցի “ :

տալով կամ առնելով, ոչ կեղծաւորութեամբ եւ խորամանկութեամբ, ոչ ստութեամբ եւ ոչ մարդ խաբելու ջանքով . ոչ երկբայութեամբ եւ ոչ թերահաւատութեամբ . հապա արդար վարքով, շիտակ մտքով, ուղիղ սրտով, կատարեալ հաւատով, եղբայրսիրութեամբ լցուած, եւ ամեն տեսակ բարի գործքերով եւ առաքինութեամբ զարդարուած աղօթքի կենամք Աստուծոյ սուրբ սեղանոյս առջեւ, որպէս զհոգորմութեան եւ շնորհաց արժանի լինիմք Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի յայտնութեան եւ միսանգամ գալստեան օրը . նա փրկէ զմեզ եւ ողորմի մեզի :

Հ. Քահանայն այն միջոցին ինչ աղօթք կընէ .

Պ. Սարկաւազին ձեռքէն ընդունած ընծայիցը վրայ այս աղօթքը կընէ իծածուկ .

„ Տէր Աստուած գօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց, որ յանեութենէ գրնասս իցուցակութիւն ածեալ գոյացուցեր . որ եւ զմեր գիողեղէն բնութիւնս պատուեալ մարդասիրապէս՝ այսպիսի ահաւոր եւ անպա-

Տէր Աստուած գօրութեանց եւ ստեղծող ամենայն արարածոց, դուն որ ամեն բան ոչնչէն դուրս բերելով ստեղծեցիր, եւ մեր հողեղէն բնութեանը քու մարդասիրութեամբդ պատիւ ըննելով՝ սպասաւոր եւ պաշ-

տում խորհրդոյ կարգեցեր սպասաւորս . դու Տեր՝ որում պատարագեմք զպատարագիսս , ընկալ առ իմենց զառաջադրութիւնս զայս , եւ աւարտեա զսա իխորհրդականութիւն մարմնոյ եւ արեան միածնի քոյ . դեղ բողութեան մեղաց պարգեւեա ճաշակողացս զհացս զայս եւ զբաժակս “ :

տօնեայ դրիր այսպիսի անաւոր եւ անպատմելի խորհրդոց . քեզի կմատուցանեմք մեք այս պատարագը եւ այս ընծաները . ուստի դու ընդունե մեր ձեռքն այս առաջադրութիւնը . քո միածին Որդւոյդ մարմնոյն եւ արեանը խորհուրդը ասոր վրայ կատարե , եւ այս հացն ու բաժակը ճաշակողացս մեղքերուն բողութեան դեղ պարգեւե :

Յետոյ խաղաղութիւն , կամ որ նոյն է , ողջոյն կուտայ ժողովրդեան :

Հ. Սարկաւագը ինչ կերպով կհրամայէ որ հաւատացեալք ողջոյն տան իրարու .

Պ. Այս խօսքով .

„ Ողջոյն տուք միմեանց իհամբոյր սրբութեան . եւ որք ոչ էք կարողք հաղորդիլ աստուածային խորհրդոյս , առ դրունս ելեք եւ աղօթեցեք “ :

Ողջոյն (բարեւ) տուեք իրարու սուրբ համբուրի . եւ ձեզմե ով որ արժանի չեմասնակից լինելոյ աստուածային խորհրդոյս՝ բող դուրս ելնե ու հոն կենայ աղօթքի :

Յետոյ նախ ինքը կհամբուրէ զսեղանը եւ քահանային ձեռքը , եւ կերթայ դպրապետին , կամ թէ որ վարդապետ կամ Եպիսկոպոս կայ՝ անոր կուտայ ողջոյնը , եւ նոքա ժողովրդեան եւ իրարու կհաղորդեն զայն , համբուրի ձեւով ծռելով իրարու ուսե .

րուն եւ ասելով. « Քրիստոս իմեջ մեր յայտնեցաւ » . եւ ողջոյնն ընդունողները պատասխան կուտան թէ « Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի » :

Հ. Դպիրներն այն միջոցին ինչ կերգեն .

Պ. Այս ոտանաւոր երգը .

», Քրիստոս իմեջ մեր յայտնեցաւ, որ էնն Աստուած աստ բազմեցաւ : Խաղաղութեան ձայն հնչեցաւ, սուրբ ողջունի հրաման տուաւ . եկեղեցիս մի անձն եղեւ, համբոյրըս յօդ լըման տուաւ . թշնամութիւնն հեռացաւ, սերն լընդհանուրս սփռեցաւ : Արդ պաշտօնեայք՝ բարձեալ գձայն, տուք օրհնութիւն իմի բերան, միասնական Աստուածութեանն՝ որում սրովբէքն են սրբարան « :

Քրիստոս մեր մեջը յայտնեցաւ, Աստուած որ էն հոս բազմեցաւ : Խաղաղութեան անտիս մը լսուեցաւ, այս սուրբ ողջունիս հրաման տրուեցաւ . եկեղեցիս մեկ հոգի եղաւ, այս համբոյրը հասարակաց կապ մը տրուեցաւ . թշնամութիւնը հեռացաւ, սերն ամեն տեղ տարածուեցաւ : Արդ ո՛վ պաշտօնեայք, ձայներդ բարձրացուցէք, ամենքդ մեկ բերան օրհնութիւն տուէք միասնական Աստուածութեան, զոր սերովբէք սուրբ սուրբ երգով կփառարանեն :

ՍՐԲԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ .

Հ. Ողջունէն ետքը ինչ արարողութիւն կսկսի .

Պ. Սրբագործութեան արարողութիւնը :

Հ. Ի՞նչ կերպով կսկսի սրբագործութեան արարողութիւնը .

Պ. Առաջ սարկաւազը կբարոզէ ժողովրդեան որ ահիւ եւ դողութեամբ կենան, ուշադրութեամբ նային սուրբ պատարագին կատարմանը վերայ.

« Ահիւ կացցուք, երկիւղիւ կացցուք, բարեք կացցուք, եւ նայեցարուք զգուշութեամբ « :

Ահով կենամք, վախով կենամք, աղէկ կենամք, եւ զգուշութեամբ նայիմք :

Ժողովուրդը կպատասխանէ թէ « Մեր ուշադրութիւնը առ քեզ է, Տէր Աստուած . — Առ քեզ Աստուած » :

Սարկաւազը նորէն կասէ . « Պատարագ Քրիստոս մասչի գառն Աստուծոյ » . այսինքն գիացէք որ Քրիստոս գառն Աստուծոյ կպատարագուի այժմ սեղանին վերայ : Ժողովուրդն ալ ցընծութեամբ կյայտնէ իւր հաւատքը եւ յոյսը՝ ասելով . « Ողորմութիւն եւ խաղաղութիւն եւ պատարագ օրհնութեան » . այսինքն՝ կհաւատամք որ այս օրհնեալ պատարագին զօրութեամբը կընդունիմք յԱստուծոյ ողորմութիւն եւ խաղաղութիւն :

Հ. Քահանայն ինչ օրհնութեամբ կպատասխանէ ժողովրդեան խօսքերուն .

Պ. « Շնորհիք, սէր, եւ աստուծայիւն արքայարգորութիւնն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն արքոյ, եղիցի զնոյն ձեզ զնոյն արեւնեւեանոյ » . այսինքն՝ Հայր եւ

Որդի եւ Հոգին սուրբ զարդարեն զձեզ ամէնքդ ամենայն շնորհօք եւ սիրով, եւ քաւելով ձեր մեղքերը՝ սուրբ ընեն զձեզ:

Հ. Ի՞նչ կնշանակէ սարկաւազին քարոզելը թէ « Զորունս, գորունս ամենայն ինսսուքեամք եւ զգուշութեամք »:

Պ. Որովհետեւ պատարագին այս մասը բուն խորհրդոյն կատարման մասն է, եւ միայն բարեպաշտ հաւատացեալք ներկայ պիտի գտնուին անոր, — սարկաւազը կպատուիրէ որ եկեղեցւոյն դռները փակ պահուին զգուշութեամբ, որպէս զի անարժանները եւ արդէն դուրս ելնողները ներս չմտնեն:

Ներսը կեցողներուն ալ կքարոզէ որ իրենց խելքը միտքը սուրբ երկիւղիւ առ Աստուած բարձրացնեն. « Իվեր ընծայեցուցիք զնիսս ձեր՝ սասուածային երկիւղիւ »:

Հ. Ժողովուրդը ի՞նչ պատասխան կուտայ.

Պ. « Ունիմք առ քեզ, Տէր ամենակալ. » այսինքն մեր խելքն ու միտքը արդէն առ քեզ բարձրացած է, Տէր ամենակալ:

Հ. Սարկաւազը ի՞նչպէս կվերջացնէ իւր քարոզը.

Պ. Այս խօսքով. « Եւ գոհացարուք զՏեառնէքոյրով արսիւ ». այսինքն բոլոր սրտով փառք տուէք Աստուծոյ: » — Ժողովուրդն ալ կասէ,

«Արժան եւ իրաւ .» այսինքն յիրաւի արժան է որ բոլոր սրտով փառք եւ գոհութիւն տամք Աստուծոյ մեզի ըրած այսքան եւ այսպիսի ողորմութեանը համար :

Հ. Քահանայն այն միջոցին ինչ աղօթք կրնէ ծածուկ .

Պ. Այս աղօթքը .

„ Արժան ե ստուգապէս եւ իրաւ .՝ ամենայորդոր փութով միշտ երկիրպագանելով փառաւորել գրեգ, Հայր ամենակալ, որ քոյին անգրննելի եւ արարչակից Բանիւդ գանիծիցն բարձեր գկրճիմն : Որ ժողովուրդ ինքեան առեալ գեկեղեցի սեպհականեաց գհաւատացեալս իքեգ, եւ գըննելի բնութեամբ ըստ իկուսէն տնտեսութեան՝ հաճեցաւ բնակիլ իմեգ : Եւ նորագործ աստուածապէս ճարտարապետեալ՝ գերկիրս երկին արար : Վասն գի որում ոչն հանդուրժէին առաջիկալ գուարթնոցն ջոկք՝ գարհուրեալք իփայլակնացայտ եւ յանմատոյց լուսոյ աստուածութեանդ, եղեալ այդպիսիդ մարդ՝ յաղագս մերոյ փրկութեան, շնորհեաց մեզ ընդ երկնայինսն պարել գհոգեդէն պարս — . Եւ ընդ Սերովբեան եւ ընդ քերովբեան

Ստոյգ եւ յիրաւի արժան ե ամենայորդոր ջանքով ու ջերմեռանդութեամբ միշտ երկիրպագանելով փառք տալ քեզի, ո՞վ Հայր ամենակալ, որ քու անտեսանելի եւ արարչակից Բանիւդ անիծից արգելքը մեր վրայէն վերուցիր : Իսկ նա սուրբ եկեղեցին իրեն սեպհական ժողովուրդ առնելով քու հաւատացեալներդ որոշեց, եւ աչքի տակ ընկնող (մարդկային) բնութեամբ, գոր տնօրինաբար առաւ իսրբոյ կուսէն՝ հաճեցաւ մեր մէջը բնակիլ, եւ աստուածային ճարտարապետութեամբ ու հրաշագործ զօրութեամբ երկիրս երկինք ըրաւ : Վասն գի նա՝ որոյ առջեւը չէին կրնար դիմանալ հրեշտակաց գունդերը, գարհուրելով աստուածութեանդ փայլակնացայտ եւ անմատչելի լոյսէն, մարդ եղաւ՝ գմեգ փրկելու համար :

միաձայն սրբասացութեամբ
յօրինել նուագս, եւ համար-
ձակապէս գոջելով ընդ նոսին
աղաղակել եւ ասել “ .

եւ այս շնորհքս ըրաւ մեզի
որ երկնային գուարքնոց հետ
մեկտեղ հոգեւորական պար
բունեմք — եւ սերովբէից ու
քերովբէից հետ միաբան ու
մեկ ձայնով սուրբ սուրբ
սուրբ երգելով եղանակել,
եւ նոցա հետ իմիասին հա-
մարձակ ասել .

Հ. Դպիրները ինչ կերգեն այն միջոցին .

Պ. Քահանային յիշած հրեշտակային երգը՝
ըստ տեսլեան Եսայեայ մարգարէին .

„Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանց, լի են երկինք
եւ երկիր փառօքքո . օրհնութիւն իբարձունս . օրհնեալոր
եկիր եւ գալոց ես անուամբ Տեառն . ովսաննա իբարձունս“ .

Այս սքանչելի երգին երկրորդ մասը եկե-
ղեցին աւելցուցած է՝ Եբրայեցւոց ծերոց
եւ տղայոց փառաբանութենէն առնելով :

Հ. Ովսաննա ինչ ասել է .

Պ. Եբրայական բառ է, եւ կնշանակէ՝ փր-
կեան զմեզ, կամ՝ կեցո զմեզ, եւ մեր մէջ շատ
տեղ թարգմանուած է կեցո՞ն Տէր խօսքով . բայց
Հրէից սովորութիւն էր որ այս խօսքը փա-
ռատրութեան տեղ ալ կբանեցնէին, ինչ-
պէս որ կասեմք, փառք Աստուծոյ, կամ փառք
իբարձունս :

ԿԱՆՈՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ.

Հ. Սուրբ սուրբէն ետեւ քահանային ասած աղօթքը ինչո՞ւ համար սովորաբար կանոն կասուի .

Պ. Վասն զի պատարագին գլխաւոր մասը այն աղօթքը կհամարուի, եւ անոր մէջն են սրբագործութեան առաջին եւ գլխաւոր խօսքերը :

Հ. Ի՞նչպէս կասէ քահանայն այն աղօթքը.

Պ. Բազկատարած եւ ծածուկ :

Հ. Ո՞րն է այն աղօթքը.

Պ. ,, Սուրբ սուրբ՝ սուրբ եւ ճշմարտապէս եւ ամենասուրբ . եւ ո՞վ ոք պանծացի բովանդակել բանիւ գրո ի մեզ զանբաւ բարեգործութեանդ գեղմունս : Որ եւ անդէն իսկ ինախնումն զանկեայն ընդ մեղօք՝ զանազան եղանակօք խնամեալ սփոփեցեր, մարգարեիւք, օրինացն տրւչութեամբ, քահանայութեամբ, եւ ստուերակերպ երնջոցն մատուցմամբ :

,, Իսկ իվախճան առուրցս այսոցիկ գրովանդակ իսկ զպարտեաց մերոց իզեալ ըզդատակնիք, ետուր մեզ գՈրդիդ քո միածին պարտապան

Սուրբ սուրբ սուրբ եւ ճշմարտապէս եւ ամենասուրբ, եւ ո՞վ կհամարձակի խօսքով պատմելու քու մեր վերայ ունեցած անհուն բարեգործեանդ բոլոր գեղմունքը : Վասն զի դուն իսկզբան ես մեղքի տակ ընկած մարդը զանազան կերպերով հոգացիր ու մխիթարեցիր, մարգարէներով, օրէնքներ տալով, քահանայութեամբ, եւ արջառոց զոհերով, որ ճշմարիտ զոհին շուք ու օրինակ էին :

Իսկ այս ետքի ժամանակներս բոլոր մեր պարտքերուն դատապարտութեան վճիռը պատուեցիր, ու տուիր մեզի քու միածին Որդիդ ք

եւ պարտա, զենումն եւ օ-
ծեալ, գառն եւ երկնաւոր
հաց, քահանայապետ եւ պա-
տարագ: Վասն զի ինքդ է
բաշխող, եւ նոյն ինքդ բաշ-
խի իմիջի մերում միշտ ան-
ծախապէս:

« Վասն զի եղեալ հաւաս-
տեաւ եւ առանց ցնորից
մարդ, եւ անշփոք միութեամբ
մարմնացեալ յԱստուածա-
ծին եւ իսուրբ կոսսէն Մա-
րիամայ՝ ճանապարհորդեաց
ընդ ամենայն կիրս մարդ-
կային կենցաղոյս առանց
մեղաց. եւ յաշխարհակեցոյց
եւ յառիքն փրկութեան մե-
րոյ եկեալ կամաւ իՅաջն,

,, Առեալ զհացն իսուրբ
յաստուածային՝ յանմահ՝ յա-
նարատ՝ եւ յարարջագործ՝
իձեռս իւր, օրհնեաց, զոհա-
ցաւ, երեկ, ետ իւրոց ընտ-
րեալ սուրբ եւ բազմեալ աշա-
կերտացն ասելով.

իրրեւ պարտապան եւ թէ իբ-
րեւ պարտք, թէ իբրեւ զոհ եւ
թէ իբրեւ օծեալ զոհագործ,
գառն եւ հաց երկնաւոր,
քահանայապետ եւ պատա-
րագ: Վասն զի դա ինքն է
բաշխողը, եւ նոյն ինքը
կբաշխուի միշտ մեր մէջը
առանց սպառելու:

,, Վասն զի դա ստուգա-
պէս մարդ լինելով՝ եւ ոչ
թէ աչքի միայն երեւնալով, եւ
անշփոք միաւորութեամբ աս-
տուածսիրութեան եւ մարդ-
կութեան մարմին առնելով
յԱստուածածին սուրբ կոս-
սէն Մարիամայ, այս մարդ-
կային կենաց ամեն ջար-
ջարանքներէն անցաւ առանց
մեղաց եւ յետոյ երբ իրեն
կամօքը եկաւ իսուրբ Յաջն՝
որ աշխարհիս կեանք տուո-
ղըն ու մեր փրկութեանը
գործիքն է,

Առաւ հացը իւր սուրբ,
աստուածային, անմահ, ան-
արատ եւ արարջագործ
ձեռքը, օրհնեց, զոհացաւ,
մանրեց ու տուաւ իւր ընտ-
րած՝ սուրբ աշակերտաց՝
որ բազմեր էին՝ այս խօս-
քերս ասելով.

Յետոյ կասէ սրբագործութեան խորհրդա-
ւոր խօսքերը:

Հ. Պատարագի կանոնին ո՞ր խօսքովը կկատարուի կամ կսկսի կատարուիլ սրբագործութեան խորհուրդը .

Պ. Քրիստոսի Տեառն մերոյ ասած այս խօսքերովս, — նշխարին վրայ . « Առե՛ք կերե՛ք . այս է մարմինս իմ, որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի իփառութիւն եւ իրողութիւն մեղաց » : Եւ գինւոյն վրայ . « Արքե՛ք իսրայէլեացիք . այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ յաղագս ձեր եւ բազմաց հեղանի իփառութիւն եւ իրողութիւն մեղաց » :

Հ. Այն խօսքերը ինչ կերպով կյիշէ քահանայն .

Պ. Պատմական ոճով . վասն զի աղօթքին հետ հիւսուած են, եւ առ Հայր ուղղեալ է բոլոր աղօթքը . միայն թէ Առե՛ք կերե՛ք ու Արքե՛ք իսրայէլեացիք ձայնով կասէ որ ժողովուրդն ալ կարենայ լսել, եւ երկրպագութիւն անել սուրբ խորհրդոյն :

Հ. Ժողովուրդը ինչ պատասխան կուտայ սրբագործութեան խօսքերուն .

Պ. Իւրաքանչիւրէն ետքը կասէ երկիւղածութեամբ « Ամէն », որ ըսել է եղիցի, այսինքն խոստովանիմ եւ հաւատամ :

Հ. Քահանայն ինչ արարողութեամբ կկատարէ սրբագործութեան խորհուրդը .

Պ. Երբոր կանոնին այն խօսքերուն կհասնի թէ « Առեալ զհացն », եւ սուրբ նշխարը ձեռ-

քը կառնու, օրհնեսց ասած ատենը խաչակրն-
քելով կօրհնէ, գոհացաւ ասելով՝ վեր կնայի,
եքեկ ասելով՝ նշխարին չորս ծայրերէն մէկ
մէկ քիչ կբեկանէ, եւ ապա երկու ձեռքը
բարձրացուցած՝ Առեփ կերեփը կասէ :

Նոյնպէս կօրհնէ նաեւ բաժակը, եւ յետոյ
վեր բարձրացընելով կասէ Արքեփ խառնակն :

Հ. Դպրաց Հայր երկնաւոր երգը երգած ժա-
մանակը, քահանայն ինչ աղօթք կընէ .

Պ. Կանոնին շարունակութիւնը առաջ կը-
տանի ծածուկ, նոյնպէս պատմական ձեւով
եւ այս խօսքերով .

„ Եւ գտոյն միշտ իւր յի-
շատակ առնել պատուիրան
աւանդեաց մեզ բարերար
Որդիդ քո միածին . եւ ի-
ջեալ իստորին վայրս մահու
մարմնովն՝ զոր իմերմես ըն-
կայաւ յազգակցութենէ, եւ
զնիզս ղժոխոցն աղարտեալ
հօրեղապես, գքեզ միայն
ծանոյց ճշմարիտ Աստուած՝
զԱստուածդ կենդանեաց եւ
մեռելոց “ :

Եւ այս բանս իբրեւ իրեն
յիշատակ ընելու պատուեր
տուաւ մեզի քո բարերար
միածին Որդիդ, եւ մեր
մարդկային բնութենէս ա-
ռած մարմնովը մահուան
ստորին կողմերը իջնալով,
եւ ղժոխոց նշգեը հօր զօ-
րութեամբ խորտակելով, մի-
այն գքեզ ճանչցուց ճշմարիտ
Աստուած, գքեզ որ Աստ-
ուած եւ արարիչ եւ կենդա-
նեաց եւ մեռելոց :

Այս միջոցիս սուրբ ընծայքը ձեռքն առած՝
կասէ ծածուկ .

„ Եւ արդ մեք Տէր ըստ այ-
սըմ հրամանատրութեան յա-
ռաջ բերեալ գայս խորհուրդ

Եւ արդ մեք Տէր, այս մեզի
տրուած հրամանին համե-
մատ՝ յառաջ բերելով այս քո

փրկական մարմնոյ եւ արեան միածնի քոյ, յիշեմք զդորա որ վասն մեր գփրկագործ ջարջարանսն, զկենսատու խաչելութիւնն, զերեքօրեայ զբաղումն, զերանելի յարութիւնն, զաստուածապես համբարձումն, զնստիլըն ընդ աջմէ քո, Հայր. գահաւոր եւ գփառաւորեայ զմիւսանգամ զալուստն խոստովանիմք եւ օրհնեմք “ :

միածնիդ փրկական մարմնոյն եւ արեան խորհուրդը, կյիշեմք դորա մեզի համար կրած փրկագործ ջարջարանքը, կենսատու խաչելութիւնը, երեքօրեայ թաղումը, երանական յարութիւնը, աստուածապես համբառնալը, քո աջ քողմդ նստիլը՝ Հայր Աստուած, ահաւոր եւ փառաւոր միւսանգամ զալուստը կղահանիմք ու կօրհնեմք :

Եւ ընծայքը փոքր ինչ բարձրացնելով եւ առ Հայր մատուցանելով՝ կասէ ձայնով. « Եւ զհոյս իհոյոց քեզ մասուցանեմք՝ ըստ ամենայնի եւ յաղագս ամենեցուն » . այսինքն քո մեզի ըրած պարզեւզ քեզ կընծայեմք, ամէն բանի եւ ամենուն համար :

Հ. Ժողովուրդը այս տեսնելով ինչ կասէ .

Պ. Յնծութեամբ կերգէ միաբան .

„ Յամենայնի օրհնեայ ես Տէր . օրհնեմք գքեզ, զովեմք գքեզ . զոհանամք գքեն, աղաչեմք գքեզ Տէր Աստուած մեր “ .

Քահանայն եւս նոյն իմաստով կշարունակէ ծածուկ իւր ազօթքը .

„ Զքեզ արդարեւ, Տէր Աստուած մեր, զովեմք, եւ ըզքեն զոհանամք հանապազ : Որ զանց արարեր զմերով անարժանութեամբս այսպիսի ահաւոր եւ անպատում խորհրդոյ կարգեցեր սպասաւորս : Ոչ յաղագս մերոց ինչ բարեգործութեանց, յորոց յոյժ թափուր եմք եւ միշտ ու-

նայն զտանիմք հանապազ : Այլ իբր բազմագեղ ներողութիւնդ ցանգ ապաւինեալ համարձակիմք մերձենալ իսպասանորութիւն մարմնոյ եւ արեան միաձնի քոյ Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի , որում վայելի փառք , իշխանութիւն եւ պատիւ , այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամեն :

Եւ յետոյ խաղաղութիւն կուտայ :

Հ. Երբոր սարկաւազը այն միջոցին , « Աստուծոյ երկրպագեցուք » կասէ , քահանայն ու ժողովուրդք ինչ կրնեն .

Պ. Քահանայն երկրպագութիւն կրնէ սեղանը համբուրելով , եւ կխնդրէ որ Հոգին սուրբ իջնայ սուրբ ընծայից եւ ժողովրդեան վրայ , « Երկիրպագանեմք եւ աղաչեմք եւ խնորեմք իհեն , բարեւար Աստուած , առաքեալ ինեզ եւ յառաջի եղեալ ընծայս այս զմշտնցեաւորակից քո եւ զեակից սուր Հոգիդ » . Եւ մինչդեռ դպիրները ժողովրդեան հետ կերգեն « Որդի Աստուծոյ » երգը , քահանայն զատ զատ երեք երեք անգամ խաչակնքելով սուրբ ընծայից վրայ կասէ .

„ Որով գնացս օրհնեալ ,
մարմին ճշմարտապէս արասցես
Տեառն մերոյ եւ Փրկչին
Յիսուսի Քրիստոսի “ :

Անով , այսինքն Հոգևով
սրբով օրհնելով այս հացը ,
ճշմարտապէս մարմին ըրի
Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի
Քրիստոսի :

Եւ զբաժակս օրհնեալ արիւն ստուգապէս արասցես Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի “ :

„ Որով զհացս եւ զգինիս օրհնեալ մարմին եւ արիւն ճշմարտապէս արասցես Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի 'Քրիստոսի' փոխարկելով Հոգւովդ քով սրբով “ :

Անով այս հացս ու գինին օրհնելով ճշմարտապէս մարմին եւ արիւն ըրէ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի 'Քրիստոսի' փոխարկելով ասոնք (իմարմին եւ յարիւն 'Քրիստոսի') քու սուրբ Հոգւովդ :

Այս ամէն մէկ խօսքերուն եւ օրհնութեան ժամանակը սարկաւազը քահանային քովը կեցած՝ կասէ ցած ձայնով՝ ահիւ եւ գողութեամբ՝ « Ամեն . Օրհնես Տէր » :

Իսկ քահանայն ձայնով կվերջացնէ աղօթքըն ու կասէ .

„ Որպէս զի եղիցի սա ամենեցուն մեզ մերձեցելոցս՝ յանդատապարտութիւն, իքանութիւն եւ իբողութիւն մեղաց “ :

Հ. Թէ որ սրբագործութեան խորհուրդը Առեփ կերեփ եւ Արքեփ իսմանի ըսած ժամանակը կկատարուի, եւ հացն ու գինին կփոխարկուին իմարմին եւ յարիւն 'Քրիստոսի', ինչո՞ւ համար Հոգւոյն սրբոյ կոչման աղօթքին մէջ արարեալ չըսուիր, իբրեւ յիշատակութիւն անցելոյն, հապա արասցես՝ իբրեւ ապառնի .

Պ. Հոգւոյն սրբոյ կոչումը ոչ թէ նոր աղօթք կամ գործողութիւն պէտք է համարիլ այս տեղ, այլ իբրեւ ամբողջացուցիչ մասն սրբագործութեան աղօթքին, ինչպէս որ գրեթէ ամենայն խորհուրդք եկեղեցւոյ եւս Հոգւոյն սրբոյ կոչմամբը կկատարուին :

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆՔ .

Հ. Սրբազործութեան մասն աւարտելէն ետքը քահանայն եւ դպիրները ինչ աղօթքներ կրնեն .

Պ. Թէ քահանայն եւ թէ ժողովուրդը կրուկսին սուրբ պատարագին միջնորդութեամբը իրենց հայցուածները խնդրել յԱստուծոյ , յիշատակելով ընդհանրապէս եւ մի առ մի զամենայն հաւատացեալս , զկենդանիս եւ զհանգուցեալս : Քահանայն ծածուկ կասէ այս աղօթքը .

„ Սովաւ շնորհեա զսեր , զհաստատութիւն եւ զըղծալի զխաղաղութիւն ամենայն աշխարհի . սրբոյ եկեղեցւոյ եւ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց , քահանայից , սարկաւազաց , թագաւորաց աշխարհի , իշխանաց , ժողովրդոց , ճանապարհորդելոց , նաւելոց , կապելոց , վտանգելոց , աշխատելոց , եւ որք իպատերագմունս բարբարոսաց :

„ Սովաւ եւ օղոց շնորհեա զբարեխառնութիւն , եւ անդոց զպտղարերութիւն , եւ ախտացելոց իպեսպես ցաւս փութապես առողջութիւն :

„ Սովաւ հանգո զամենեսեան յառաջագոյն իՔրիստոս ննջեցեալսն . զնախահարս , զհայրապետս , զմարգարես , զառաքեալս , զվկայեալս , զեպիսկոպոստունս , զերիցունս , զսարկաւագունս , եւ զբնաւ ուխտ եկեղեցւոյ քում սրբոյ . եւ զամենեսեան որք յաշխարհական կարգէ՝ զարս եւ զկանայս հաւատով վախճանեալս “ :

Եւ կվերջացնէ ձայնիւ ասելով .

„ Ընդ որս եւ մեզ այց արասցես բարերար Աստուած , աղաչեմք “ ;

Նոցա հետ մերվրայ եւս ողորմութեան աջօք նայելդ կխընդրեմք , բարերար Աստուած :

Ժողովուրդն ալ կպատասխանէ, «Յիշեա Տէր,
եւ ողորմեա» . այսինքն՝ յիշէ Տէր քահանային
յիշատակած հաւատացեալները, եւ ողորմէ
նոցա եւ մեզ առհասարակ :

Հ. Յանուանէ ո՞ր սուրբերը կ'յիշէ քահանայն .

Պ. Ամենէն գլխաւորները, այսինքն զԱ.ս.
տուածածին սուրբ Կոյսն Մարիամ, զՅովհաննէս
Մկրտիչ, եւ զսուրբն Ստեփանոս նախավկայ : — Եւ այն միջոցին սարկաւազը սեղանին
աջակողմը կեցած՝ կ'յիշատակէ տուն
առ տուն ուրիշ գրեթէ ամենայն սուրբերը՝
թէ խումբ խումբ եւ թէ զատ զատ, մա-
նաւանդ ազգային սուրբերն ու Հայաստա-
նեայցս եկեղեցոյ առաքեալներն ու վարդա-
պետները, եւ առաջին ու գլխաւոր նահա-
տակները :

Հ. Սրբոց յիշատակութիւնը պատարագին
մէջ ինչ խորհուրդ ունի .

Պ. ա) Եկեղեցին երկրիս վրայ Քրիստոսի
սուրբ պատարագը մատուցած ժամանակը,
երկնաւոր եկեղեցոյ՝ այսինքն սրբոց եւ հը-
րեշտակաց հետ եւս կմիանայ, եւ Քրիստոսի
Տեառն մերոյ ձեռքովը զինուորեալ եւ յաղ-
թական եկեղեցիները միաբան կմատուցա-
նեն սուրբ պատարագը :

բ) Թէպէտ եւ գիտեմք թէ սուրբերը ար-
դէն երանական կենաց արժանի եղած են

հոգւով, եւ արքայութեան փառքը կվայելն, սակայն սուրբ պատարագին անհուն արդեամբքը թէ նոցա փառքին պատահական յաւելումը կխնդրեմք, եւ թէ նոցա մեզ համար ըրած բարեխօսութեան ընդունելի լինելը: — Հին ատենի եկեղեցեաց մէջ, մանաւանդ առ Յոյնս՝ սովորութիւն կար որ սեղանին վրայ երկու գրուածք կպահուէր՝ դիփսիկոն անունով. մէկուն վրայ սրբոց եւ հանգուցեալ երեւելի անձանց անունները կգտնուէին գրուած, եւ միւսին վրայ եկեղեցական եւ քաղաքական իշխանաւորք, այսինքն ժամանակին հայրապետները, թագաւորները, իշխանները, եւս եւ մասնաւոր կերպով խնդրողները որ իրենց համար յիշատակութիւն լինի սուրբ պատարագին մէջ: Այս սովորութիւնը տեղ տեղ մինչեւ ցայժմ մնացած է առ Յոյնս եւ առ Ռուսս:

Հ. Սարկաւագին յիշած գլխաւոր սուրբերը որոնք են.

Պ. Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առաջին խաւաւորիչ Թադեոս եւ Բարսուղիսեոս առաքեալները. սուրբ Հայրն մեր Գրիգոր Լուսաւորիչ, նորա որդիքն ու թոռուքը, Արիսակես, Վրրքակես, Յուսիկ, Գրիգորիս, Մեծն Ներսէս, Սահակ Պարթեւ, Դանիէլ, Խադ եպիսկոպոս, Մեսրոպ վարդապետ, Գրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Կրայեցի,

որ է Շնորհալին, Յովհան Որոտեցի, Գրիգոր Տա-
քեւացի եւ Մովսէս Տաքեւացի վարդապետները
եւ Գրիգորիսեանի եւ Ներսիսեանի (որ են գըլ-
խաւորապէս Գրիգոր Վկայասէր եւ Գրիգոր Տը-
ղայ, Ներսէս Լաւերոնացի) եւ ուրիշ հովիւք
եւ հովուապետք Հայաստանեայց :

Յետոյ կ'իշէ սարկաւազը միանձնացեալ
կրօնաւորները կամ ճգնաւորները. եւ ապա
սուրբ Թագաւորները, եւ ընդհանուր ամե-
նայն հաւատացեալները, արք եւ կանայք,
ժերք եւ տղայք, եւ ամէն հասակէ անձինք
որք հաւատով եւ սրբութեամբ իրրիստոս
ննջեցին :

Հ. Ժողովուրդը ինչ կ'պատասխանէ այն
յիշատակութեանց .

Պ. Առաջիններուն պատասխան կուտայ՝
« Յիշեա Տեր եւ ողորմեա » ասելով. իսկ վեր-
ջին տանը կ'պատասխանէ թէ « Հս առեւնայ-
նի եւ յաղագս առեւեցուս » . այսինքն՝ ամենայն
խնդրուածոց համար եւ ամենուն համար .
զոր փոքր ինչ առաջ քահանայն եւս ասած էր :

Հ. Սրբոց յիշատակութեան ատենը քահա-
նայն ինչ աղօթք կ'ընէ .

Պ. Եկեղեցւոյ համար եւ եկեղեցւոյ առաջ-
նորդաց համար կ'աղօթէ, եւ յետոյ ձայնիւ-
կասէ սրբազան կաթողիկոսին համար .

„ Եւս առ.աւել զԵպիսկոպոսապետն մեր , եւ զպատուական հայրապետն ամենայն Հայոց զտէր (այս անուն) շնորհեսցես մեզ ընդ երկայն աւուրս ուղիղ վարդապետութեամբ “ (*):

Հ. Սարկաւազը այն միջոցին ինչ կքարոզէ .

Պ. Աղօթական ձեւով փառք կուտայ Աստուծոյ ժողովրդեան կողմանէ ու կասէ .

„ Գոհութիւն եւ փառաբանութիւն մատուցանեմք քեզ Տէր Աստուած մեր՝ վասն սուրբ եւ անմահ պատարագիս որ իվերայ սրբոյ սեղանոյս, զի զսա մեզ իսրբութիւն կենդանութեան պարգեւեսցես : Սովաւ շնորհեա զտէր՝ զհաստատութիւն եւ զըղծալի զխաղաղութիւն ամենայն աշխարհի : Սրբոյ եկեղեցւոյ, եւ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց : Եպիսկոպոսապետին մերոյ եւ պատուական հայրապետին ամենայն Հայոց Տեառն (այս անուն) եւ Առաջնորդին մերում (այս անուն) Արհի եպիսկոպոսին . եւ քահանայիս՝ որ զպատարագս մատուցանէ : Եւ վասն զօրութեանց եւ յաղթութեանց բա-

Քեզի զոհութիւն եւ փառք կմատուցանեմք Տէր Աստուած մեր՝ այս սուրբ եւ անմահ պատարագիս համար որ սուրբ սեղանոյս վրայ է, որպէս զի պարգեւես զսա մեր կենաց եւ վարուցը սուրբ լինելոյն միջնորդ եւ առիթ : Ասով պարգեւէ մեզի սեր՝ հաստատութիւն հաւատոյ եւ բոլոր աշխարհիս ցանկա, լի խաղաղութիւն : (Ասով ողորմէ) սուրբ եկեղեցւոյ եւ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց, մեր եպիսկոպոսապետին եւ պատուական հայրապետին ամենայն Հայոց Տէր (այս անուն) Կաթողիկոսին, եւ մեր Առաջնորդ (այս անուն) Արքեպիսկոպոսին, եւ այս քահանայիս որ այս սուրբ պատարագը կը-

(*) Տաճկաստանի մեջ սովորութիւն է յիշատակել այս միջոցիս նաեւ Կոստանդնուպօլսոյ եւ Երուսաղեմի Սրբազան Պատրիարքները, եւ Ռուսաստանի մեջ՝ Ռուսաց Կայսրը եւ նորա օգոստափառ ազգատոհմը : — Նոյն յիշատակութիւնները կկրկնէ նաեւ սարկաւազը *Գոհութիւն* մեջ :

գաւորաց քրիստոնէից եւ իշխանացն բարեպաշտից : Աղաչեսցուք եւ խնդրեսցուք եւ վասն հոգւոցն հանգուցելոց : Եւս առաւել վասն հանգուցեալ ըրբունապետացն մերոց , եւ շինողաց սուրբ եկեղեցւոյս , եւ որք ընդ հովանեաւ սորին են հանգուցեալ : Ազատութիւն եղբարց մերոց գերելոց , եւ շնորհ առաջիկայ ժողովրդեանս : Հանգիստ հաւատով եւ սրբութեամբ ի Բրիստոս կատարելոցն . եղիցի յիշատակ ի սուրբ պատարագս . աղաչեմք “ :

մատուցանե : (Կաղաչեմք) նաեւ քրիստոնեայ թագաւորաց զօրանալուն եւ յաղթող լինելոյն , եւ բարեպաշտ իշխանաց համար : Կաղաչեմք եւ կխնդրեմք նաեւ հանգուցեալ հոգիներուն համար . եւ մանաւանդ մեր հանգուցեալ վարդապետաց եւ առաջնորդաց , եւ այս սուրբ եկեղեցիս շինողներուն , եւ սորա հովանւոյն տակը հանգչողներուն համար : Ազատութիւն (կխնդրեմք) մեր գերի ընկած եղբայրներուն , եւ առաջիկայ ժողովրդեանս շնորհք եւ ողորմութիւն , եւ որոց որ հաւատով եւ սրբութեամբ ի Բրիստոս ննջեցին՝ յաւիտեանական հանգիստ : Ամենուն ալ յիշատակը լինի սուրբ պատարագիս մեջ , կաղաչեմք :

Հ. Քահանայն այն միջոցին որոյ Համար կաղօթէ ծածուկ .

Պ. Ժողովրդեան Համար ընդհանրապէս , եւ որոյ Համար որ կուզէ՝ կամ խնդրած են իրմէ՝ մասնաւորապէս .

Հ. Յիշատակութեանց մասը ինչ կերպով կվերջացընէ քահանայն .

Պ. Այս խօսքով օրհնելով զժողովուրդը .

„ Եւ եղիցի ողորմութիւն մեծիս Աստուծոյ եւ Փրկչիս մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի ընդ ձեզ ընդ ամենեսեանդ “ :

Որում ժողովուրդն ալ կպատասխանէ . « Աւեկն . եւ ընդ հոգւոյդ քու » :

Ճ Ա Շ Ա Կ Ո Ւ Մ Ն .

Հ. Ճաշակման մասը ինչ կերպով կսկսի .

Պ. Սարկաւագին այն քարոզովը՝ որով կյորդորէ զժողովուրդն որ յիշատակեալ սրբոց հետ աղաչանքներ ընեն Աստուծոյ , եւ սուրբ սեղանոյն վրայ մատուցուած պատարագին միջնորդութեամբը Հոգւոյն սրբոյ շնորհքն ու պարգեւները խնդրեն , եւ միանգամայն զսուրբ Աստուածածինն եւ զամենայն սուրբս յիշելով բարեխօս բռնեն :

Հ. Քահանայն այն քարոզին ժամանակն ինչ աղօթք կընէ ծածուկ .

Պ. Այս աղօթքը՝ որ իբր յառաջաբանութիւն է Հայր մերին .

„ Աստուած ճշմարտութեան եւ Հայր ողորմութեան՝ զոհանամք զքեզ , որ իվեր քան գերանելի նահապետացն , զմեր պարտաւորելոցս առաւել մեծարեցեր ըզբնութիւն : Վասն զի նոցա Աստուած կոչեցար , իսկ մեզ Հայր հանեցար անուանիլ զբալով : Եւ այժմ Տէր , աղաչեմք զքեզ , զայսպիսի առ իքեզ զնորոգ եւ պա-

Ո՛վ Աստուած ճշմարտութեան եւ Հայր ողորմութեան , փառք եւ զոհութիւն քեզի , որ մեր մեղաւորացս բնութիւնը աւելի պատուեցիր քան գերանելի նահապետները : Վասն զի դու նոցա Աստուածը կոչուեցար , իսկ մեզի Հայր անուանիլ կամեցար զբութեամբ : Այժմ եւս կաղաչեմք զքեզ Տէր , այսքո պարգեւած նոր եւ պա-

տոռական անոռանադրու- բեանս շնորհ՝ օր ըստ օրէ պայծառացուցեալ ծաղկեցո իմեջ եկեղեցւոյ քում սրբոյ՝:	տոռական անոռնին շնորհքը օրէ օր պայծառացուր ոռ ծաղկեցուր քու սուրբ եկե- ղեցւոյդ մեջ :
--	---

Եւ կվերջացնէ՝ ասելով ձայնիւ .

« Եւ տուր մեզ հաւնարձակսնայն բարբառով բա-
նալ գրեռանս մեր, կարդալ գեղ երկնաւորդ Հայր,
երգել եւ ասել » :

Հ. Հայր մերը ո՞վ կասէ .

Պ. Դպիրները կերգեն, եւ նոցա հետ ժո-
ղովուրդը . իսկ քահանայն այն աղօթքը կա-
սէ՝ որ Հայր մերին վերջի խօսքերուն իմաս-
տովը շարադրուած է . երբոր դպիրք կդադ-
րին, ինքը ձայնիւ կասէ Հայր մերին ետքի
կտորը . « Զի քո ե արխայութիւն եւ գօրութիւն,
եւ փառք յառիսեանս . ամէն » :

Հ. Այս Հայր մերին վերջաբանութեանը վե-
րայ ինչ գիտելիք կայ .

Պ. Այս « Զի քո ե արխայութիւնը » թէպէտ
աւետարանին յունական օրինակներուն մէջ
ալ կայ, բայց լատինացւոց թարգմանու-
թեանը մէջ չգտնուելուն պատճառաւ՝ ոմանք
կարծեցին թէ Յունաց աւետարաններուն
մէջ պատարագի խորհրդատետրէն մտեր է՝
Ոսկեբերանի ժամանակէն : Բայց այս կար-
ծիքը անհիմն լինելուն մէկ ապացոյցն է
միշտ գտնուելը մեր թարգմանութեանը
մէջ՝ որ Ոսկեբերանէն եւս առաջ է :

Հ. Հայր մերէն յետոյ ինչ խնդիրք կրնէ քահանայն .

Պ. Խաղաղութիւն տալէն յետոյ կխոնարհի սեղանոյն առջեւը , — ինչպէս որ ժողովուրդըն ալ այն միջոցին ծունկի վրայ կչոքի , — եւ կասէ ծածուկ առ Հոգին սուրբ .

„ Որ աղբիւրդ ես կենաց եւ բղխումն ողորմութեան Հոգիդ սուրբ , ողորմեա ժողովրդեանս ' որ խոնարհեալ երկիրպագանեն աստուածութեանդ քում : Պահեա գոսսա ամբողջս . տպահորեա յոգևոջ սոցա գձեւ մարմնոյ ցուցակի , առ իժառանգութիւն եւ իվիճակ հանդերձելոցդ բարեաց :

Հ. Ի՞նչ ասել է այս խօսքը . « Տպաւորեա յոգւոջ սոցա գձեւ մարմնոյ ցուցակի » .

Պ. Ասել է թէ « Ինչպէս որ այս ժողովուրդըը մարմնով խոնարհած ' երկրպագութիւն կրնէ սուրբ խորհրդոյս , տուր որ նոյնպէս խոնարհի քու առջեւդ Հոգւով , եւ ընդունի այն շնորհքներն որք հարկաւոր են յաւիտենական կենաց ժառանգ լինելու համար » :

Հ. Ի՞նչ ասել է , « Քրիստոսիւ Յիսուսիւ Տեւաւք մերով » եւ այլն .

Պ. Այս խօսքը նախընթաց խորհրդական աղօթքին շարունակութիւնն ու վերջաւորութիւնն է , եւ կնշանակէ ' իձեռն Տեառն մերոյ կամ շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Հ. Սարկաւազը ինչ մտքով կասէ այս միջոցիս « Պոսիսումե » .

Պ. Որպէս զի ժողովուրդը ուշագրու թեամբ նայի քահանային վեր բարձրացուցած սուրբ հաղորդութեան, եւ երկրպագութիւն ընէ :

Հ. Քահանայն սուրբ խորհուրդը բարձրացուցած ժամանակն ինչ կասէ .

Պ. « Իսրայէլիս արքոյ » . կամ որ նոյն է (ըստ այլ ձեռագրաց) « Սրբայիս արքոյ » . այսինքն այս սուրբ խորհուրդը ամենասուրբ մարմին եւ արիւն է Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Հ. ժողովուրդը ինչ կերպով կընէ երկրպագութիւնը .

Պ. Այս սրտաշարժ խօսքերս ասելով՝ դրպարաց բերնովը . « Միայն սուրբ, միայն Տէր, Յիսուս Քրիստոս իմաստ Աստուծոյ Հօր » . այսինքն դու միայն ես Տէր մեր՝ Յիսուս Քրիստոս իմաստ Հօր Աստուծոյ :

Հ. Քահանայն ինչ կերպով կընծայէ սուրբ պատարագը ամենասուրբ Երրորդութեան .

Պ. Առաջ երից անձանց զատ զատ օրհնութիւն կուտայ՝ ասելով, « Օրհնեալ Հայր սուրբ Աստուած ձշմարիտ . — Օրհնեալ Որդիդ սուրբ Աստուած ձշմարիտ . — Օրհնեալ Հոգիդ սուրբ Աստուած ձշմարիտ : Յետոյ առ ամենասուրբ Երրորդութիւնն կասէ . « Օրհնութիւն եւ փառք Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգոյն արքոյ . այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւի-

սենից . ամեն » : Դպիրներն ալ կկրկնեն նոյն
փառատրութիւնը երգով :

Հ. Այն միջոցին քահանայն ինչ աղօթք
կրնէ ծածուկ .

Պ. Կիսնդրէ իբրիստոսէ շնորհք իրեն եւ
բոլոր ժողովրդեան՝ որ արժանապէս հաղոր-
դուին նորա անարատ մարմնոյն եւ պա-
տուական արեանը , ասելով .

„ Նայեաց Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յերկնից իսրրու-
թենէ քումմէ , եւ յաթոռոյ փառաց քազաւորութեան քոյ :
Եկ իսրբել եւ իկեցուցանել գմեզ , որ ընդ Հօր նստիս եւ
աստ պատարագիս : Արժանի արա տալ մեզ յանարատ մար-
մնոյ քումմէ եւ իպատուական արենէ , եւ իձեռս մեր ամե-
նայն ժողովրդեանս “ :

Յետոյ երկրպագութեամբ կհամբուրէ սե-
ղանը , եւ սուրբ մարմինը կառնու ամբողջ
կրնկղմէ անասպական արեանը մէջ՝ ինչան
սուրբ մկրտութեան քրիստոնէիցս , եւ կասէ .

„ Տէր Աստուած մեր որ կոչեցեր գմեզ յանուն միածնի Որ-
դոյ քո քրիստոնեայս , եւ շնորհեցեր մեզ մկրտութիւնն հո-
գեւոր աւագանաւն իթողութիւն մեղաց , եւ արժանի արարեր
գմեզ հաղորդիլ սուրբ մարմնոյ եւ արեան Միածնի քո : Եւ
այժմ , աղաչեմք գքեզ Տէր , արա գմեզ արժանի ընդունել
գսուրբ խորհուրդս գայս մեզ իմեղաց թողութիւն . եւ գո-
հութեամբ փառաւորել գքեզ ընդ Որդոյ եւ ընդ սրբոյ
Հոգւոյդ . այժմ եւ “ :

Հ. Ինչ խորհուրդ ունի քահանային դառ-
նալը առ ժողովուրդն՝ սուրբ Խորհուրդը
ձեռքը բռնած .

Պ. Ինչպէս որ այն միջոցին ասած խօսքերէն եւս կտեսնուի, այն գեղեցիկ արարողութեան միտքն է՝ շարժել ժողովրդեան ջերմեռանդութիւնը առ սուրբ Խորհուրդն եւ հաղորդուելու փափաքը յորդորել :

Հ. Ո՞րն են այն խօսքերը .

Պ. ,, Իսուրբ իսուրբ պատուական մարմնոյ եւ յարենէ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ճաշակեսցուք սրբութեամբ, որ իջեալ իյերկնից բաշխի իմիջի մերում : Սա է կեանք, յոյս, յարութիւն, քառութիւն եւ բողոքիւն մեղաց : Սաղմոս ասացեք Տեառն Աստուծոյ մերոյ . սաղմոս ասացեք երկնաւոր թագաւորիս մերում անմահի, որ նստի իկառս քրովբեականս “ (*):

Հ. Քահանային եւ ժողովրդեան սուրբ խորհուրդը ճաշակելը կամ հաղորդուելը ինչ արարողութեամբ կլինի .

Պ. Առաջ սարկաւազը կքարոզէ քահանային ետքի խօսքերուն իմաստովը թէ

,, Սաղմոս ասացեք Տեառն Աստուծոյ մերոյ, դպիրք, ձայնի քաղցրութեամբ գերզս հոգեւորս : Զի սմա վայելեն սաղմոսք եւ օրհնութիւնք, ալիւք եւ երգք հոգեւորք : Պատօնեայք, հանդերձ երգովք սաղմոս ասացեք, եւ գՏեր յերկինս օրհնեցեք “ :

Դպիրները կերգեն այս հին եւ գեղեցիկ երգը .

(*) Հին եւ ընտիր գրչագրաց մէջ այսպէս կկարդացուի . « Սա է կեանք, յոյս յարութեան, քառութիւն եւ բողոքիւն մեղաց » բայց սովորական ընթերցուածին իմաստն ալ նոյն է :

„ Գրիստոս պատարագեալ՝ բաշխի իմիջի մերում . ալե-
լուիա :

„ Զմարմին իւր տայ մեզ կերակուր , եւ սուրբ զարին
իւր ցօղէ իմեզ . ալելուիա :

„ Մատիք առ Տէր եւ առեք գլոյս . ալելուիա :

„ Ճաշակեցէք եւ տեսէք զի քաղցր է Տէր . ալելուիա :

„ Օրհնեցէք զՏէր յերկինս . ալելուիա :

„ Օրհնեցէք զնա իբարձունս . ալելուիա :

„ Օրհնեցէք զնա ամենայն հրեշտակք նորա . ալե . :

„ Օրհնեցէք զնա ամենայն գօրութիւնք նորա . ալե “ :

*Իսկ քահանայն նոյն միջոցին սուրբ մար-
մինը ձեռքը բռնած՝ կասէ .*

„ Զոր օրհնութիւն կամ գոր գոհութիւն իվերայ հացիս
եւ բաժակիս ասասցուք : Այլ Յիսուս , զքեզ միայն օրհնեմք
հանդերձ Հարբդ եւ ամենասուրբ եւ բարերար Հոգւովդ .
այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն “ :

*Յետոյ չորս կտոր կրեկանէ եւ բաժակին
մէջ կձգէ՝ ասելով . « Լրումն Հոգւոյն սրբոյ » :*

Հ. Այս խօսքին իմաստն թնչ է .

*Պ. Երկու նշանակութեամբ կրնայ հասկը-
ցուիլ . մէկը այս՝ թէ « Սուրբ պատարագին
խորհուրդը այս տեղ Հոգւոյն սրբոյ ազդե-
ցութեամբը կատարումը կառնու » : Միւսն
ալ այս՝ թէ « Ինչպէս որ Գրիստոս Տէրն մեր
խաչին վրայ Ամենայն ինչ կատարեալ է ասելով՝
խոնարհեցոյց գլուխն ու աւանդեց սուրբ
Հոգին , նոյնպէս եւ այժմ խորհրդական
մահուամբ կկատարուի Հոգւով սրբով խա-
չին վրայ մատուցած պատարագը » :*

Հ. Քահանայն ինչ պատրաստութիւն կրնէ ճաշակուելու համար .

Պ. Առաջ երեք աղօթք կասէ առանձնաբար առ Հայր եւ Որդին միածին . յետոյ ինքզինքը կտեառնագրէ , սուրբ հաղորդութենէն կխնդրէ իրեն՝ ժողովրդեան եւ բոլոր աշխարհիս համար զանազան շնորհք եւ ողորմութիւն , եւ իւր թշնամիներուն ու զինքը ատողներուն մեղացը թողութիւն , եւ ահիւ եւ դողութեամբ կճաշակէ սուրբ մարմնէն եւ բաժակէն՝ ասելով .

„ Հաւատով հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնդ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի Հոգիդ սուրբ : Հաւատով ճաշակեմ գտուրք եւ զկենդանարար եւ զփրկագործ մարմինս քո Քրիստոս , Աստուած իմ Յիսուս , իբրդութիւն մեղաց իմոց : Հաւատով ըմպեմ գսրբարար եւ գմաքիչ արիւնս քո Քրիստոս , Աստուած իմ Յիսուս , իբրդութիւն մեղաց իմոց : Մարմին քո անապական լիցի ինձ իկեանս : Եւ սուրբ արիւն քո իբրութիւն եւ իբրդութիւն մեղաց “ :

Հ. Սարկաւազն ալ կհաղորդուի թէ ոչ .

Պ. Ըստ կարգին պէտք է քահանայէն ետքն ալ սարկաւագը հաղորդուի , թէպէտ եւ այժմ շատ տեղ այս գովելի սովորութիւնը դադրած է .

Հ. Ժողովուրդը ինչ կերպով կհաղորդուի .

Պ. Սարկաւագը բարձր ձայնով կասէ ժողովրդեան՝ վարագոյրը բանալով . « Երկիւղիւ եւ հաւատով յառաջ մտի՛ք եւ սրբութեանք հաղորդեցա՛րու՛ք » :

Դպիրները պատասխան կուտան սաղմոսին խօսքովը . « Ասուած մեր եւ Տեր մեր երեւեցաւ մեզ . օրհնեալ եկեալ սնուաւք Տեսուն » :

Եթէ արժանաւորք կան՝ կհաղորդուին , եւ այն միջոցին զպիրները խորհրդաւոր շարական կամ տաղ մը կերգեն :

Յետոյ քահանայն սուրբ ընծայիւք կխաջակնքէ ժողովրդեան վրայ ու կասէ .

„ Կեցո Տեր գժողովուրդս քո , եւ օրհնեա գժառանգութիւնս քո . հովուեա եւ բարձրացո գոսսա յայսմհետե մինչեւ յաւիտեան “ :

ԳՈՇՈՒԹԻՒՆ .

Հ. Ճաշակմանէն ետեւ ինչ արարողութիւն կայ .

Պ. Վարագոյրը , մանաւանդ փոքր վարագոյրը (ուր որ կայ) կքաշուի , եւ քահանայն առանձին , զպիրքն ալ երգով գոհացողական աղօթքներ կընեն , ինոյն յորդորուելով եւ սարկաւագին խօսքերէն :

Հ. Դպիրներուն երգած առաջին գոհութիւնը հրն է .

Պ. „ Լցաք իբարութեանց քոց Տեր , ճաշակելով զմարմին քո եւ զարիւն . փառք իբարձունս կերակրողիդ զմեզ : Որ հանապազ կերակրես զմեզ , առաքեա իմեզ զհոգեւոր քո զօրհնութիւնդ . փառք իբարձունս կերակրողիդ զմեզ “ :

Հ. Քահանայն ինչ աղօթք կընէ ծածուկ .

Պ. Գոհանամք գքեն Հայր ամենակալ, որ պատրաստեցեր մեզ նաահանգիստ սուրբ գեկեղեցի, տաճար սրբութեան, ուր փառաբանի սուրբ Երրորդութիւնդ. ալեյուհա:

„ Գոհանամք գքեն Քրիստոս քազաւոր՝ որ պարգեւեցեր մեզ կենդանութիւն կենարար մարմնով եւ արեամբ քով սրբով. շնորհեա գքաւութիւն եւ գմեժ գողորմութիւն. ալեյուհա:

„ Գոհանամք գքեն Հոգիդ ճշմարիտ, որ նորոգեցեր սուրբ գեկեղեցի. անարատ պահեա հաւատով Երրորդութեանդ, յայսմհետե մինչեւ յաւիտեան. ալեյուհա “:

Հ. Սարկաւազը ինչ խօսքերով կյորդորէ զժողովուրդը իգոհացողութիւն.

Պ. „ Եւ եւս խաղաղութեան գՏեր աղաչեսցուք: Եւ եւս հաւատով ընկալեալք յաստուածային սուրբ՝ յերկնային՝ յանմահ՝ յանարատ եւ յանապական խորհրդոյս, գՏեառնե գոհացարուք “:

Հ. Դպիրներուն երգած երկրորդ գոհութիւնը ո՞րն է.

Պ. „ Գոհանամք գքեն Տեր, որ կերակրեցեր գմեզ յանմահական սեղանոյ քո, բաշխելով գմարմինդ եւ զարիւնդ իփրկութիւն աշխարհի եւ կեանք անձանց մերոց “:

Հ. Պատարագին վերջի հանդիսաւոր աղօթքը ո՞րն է.

Պ. « Որ օրհնես զայնոսիկ » աղօթքը, զոր վարագուրին բացուելէն ետեւ կասէ քահանայն՝ սուրբ աւետարանը ձեռքը բռնած .

„ Որ օրհնես զայնոսիկ՝ որք օրհնեն գքեզ Տեր, եւ սուրբ առնես գյուսացեալս իքեզ. կեցո գժողովուրդս քո

Դուսն որ գքեզ օրհնողները կօրհնես՝ Տեր, եւ սուրբ կընես գանոնք որ իրենց յոյսը իքեզ դրած են, փրկէ քոս

եւ օրհնեալ գժառանգութիւնս քո . գլխումն եկեղեցւոյ քո պահեա : Սրբեա գոսսա որք ողջունեցին սիրով զվայելչութիւն տան քո : Դու զմեզ փառաւորեա աստուածային զօրութեամբ քով , եւ մի բողոր գլուսացեալս իքեզ : Զխաղաղութիւն քո պարգեւեա ամենայն աշխարհի , եկեղեցեաց , քահանայից , բազաւորաց քրիստոնէից , եւ զինուորեալ մանկանց նոցա եւ ամենայն ժողովրդեանս : Զի ամենայն տուրք բարիք եւ ամենայն պարգեւք կատարեալք ի վերուստ են իջեալ առ իքեն , որ ես Հայր լուսոյ , եւ քեզ վայելի փառք , իշխանութիւն եւ պատիւ . այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանրս յաւիտենից . ամէն “ :

Ժողովուրդդ եւ օրհնե քու ժառանգութիւնդ . քու եկեղեցիդ ամբողջ եւ անսասան պահե : Սրբե եւ մաքրե իմեղաց այս քու ժողովուրդդ որ սիրով եկաւ ողջունեց քու տաճարիդ փառաւորութիւնը : Դուն փառաւորե զմեզ քու աստուածային զօրութեամբդ , եւ ձեռքե մի բողոր զմեզ ’ որ քու վրադ դրած եմք մեր յոյսը : Գու խաղաղութիւնդ պարգեւե բոլոր աշխարհիս , եկեղեցիներուն , քահանաներուն , քրիստոնեայ բազաւորներուն եւ նոցա զինուորներուն եւ բովանդակ այս ժողովրդեան : Վասն զի ամէն տեսակ բարի տուրք եւ ամենայն կատարեալ պարգեւք վերեն կիջնեն , այսինքն քեզմե , ճվ Հայրդ լուսոյ , եւ քեզ կվայելի փառք , եւ այլն :

Հ. Դպիրները ինչ երգով կվերջացնեն իրենց փառաբանութիւնները .

Պ. Սաղմոսին այս տունը երեք անգամ կըրկնելով . « Եղիցի սնուն Տեսուն օրհնեալ յայսնհեճե միւնչեւ յաւիտեան » :

Հ. Ի՞նչ կնշանակեն քահանային այն խօսքերն որ կասէ ’ առ ժողովուրդը դառնալով .

», Կատարումն օրինաց եւ մարգարեից դու ես Քրիստոս Աստուած Փրկիչ մեր, որ լցեր զամենայն հայրական տնօրէնութիւնս քո. լից եւ զմեզ Հոգւովդ քով սրբով « :

Պ. Ասել կուզէ թէ «Սուրբ պատարագը այն ատեն արժանապէս մատուցած կլինիմք՝ երբոր Հոգւով սրբով, եւ նորա ամենայն շնորհքներովը լցուիմք. ուստի զայն կխնդրեմք քեզմէ Քրիստոս Փրկիչ մեր» :

Հ. Վերջին աւետարանին ընթերցմունքը թնչ խորհուրդ ունի .

Պ. Թէպէտ եւ այն աւետարանը պատարագին հետ անմիջական կապակցութիւն մը չունի, բայց ինչպէս որ եկեղեցական պաշտամանց եւ խորհրդակատարութեանց մեծ մասը աւետարանով կվերջանան, նոյնպէս եւ սուրբ պատարագը աւետարանով կվերջացրնեմք, որ իմացուի թէ Քրիստոսի Տեառն մերոյ կենարար վարդապետութեամբը կըսկսիմք եւ կաւարտեմք մեր ամենայն հոգեւոր գործերն ու աղօթքները :

Հ. Ինչո՞ւ համար սովորաբար իբրեւ վերջին աւետարան՝ Յովհաննու առաջին գլուխը կկարդացուի .

Պ. Գլխաւորապէս մէջի այն խօսքին համար որ կասէ. « Եւ Բանն մարմին եղել եւ բնականաց ինեզ » . որ կնշանակէ թէ կհաւատամք որ Բանն Աստուած, որ յարգանքի ամենա-

սուրբ Կուսին մարմին եղաւ, այսինքն մարդա-
ցաւ ու մեր մէջ բնակեցաւ, նոյն կուսածին
մարմնովը պատարագեցաւ իխաչին, եւ պա-
տարագի խորհրդովը ամէն անգամ կնո-
րոգուի նորա ներկայութիւնը մեր մէջ, ինչ-
պէս որ այսօր եւս նորոգուեցաւ:

Հ. Ժողովուրդը ինչ կերպով կարձակուի .

Պ. Սարկաւազին քարոզութեամբը քահա-
նային օրհնութիւնն ընդունելէն ետեւ՝ կմօ-
տենայ կհամբուրէ նորա ձեռքի սուրբ աւե-
տարանը ինչան հաւատոյ, եւ ապա օրհ-
նեալ նշխարէն մաս մը կառնու ու կերթայ՝
փառք եւ գոհութիւն տալով Աստուծոյ: Այն
միջոցին դպիրքը կերգեն «ԻՏԵՐ պարծեսցի
ակնն ին» սաղմոսը, կամ ուրիշ խորհրդաւոր
տաղ մը: Իսկ քահանայն բոլոր ժողովուրդը
արձակելէն ետեւ կգառնայ դէպ իսեղանը,
երեք անգամ երկրպագութիւն ընելով կասէ.
«ՏԵՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՅԻՍՈՒ ԱՐԻՍՈՒ, յղորմեա ինն» . եւ
կերթայ աւանդատունը, զգեստները կհանէ:

Ց Ա Ն Կ Գ Լ Խ Ո Ց

	Էջ.
Նախագիտելիք	1
Զգեստք	5
Ժամուց կամ Յիշելիք	6
Ասուրք եւ ժամ Պատարագին	—
Ընդհանուր կարգ եւ աղօթք Պատարագին	8
Աղօթք զգեստաւորութեան քահանային	10
Սկզբնաւորութիւն Պատարագին	18
Սպաս դնել եւ խնկարկութիւն	24
Ժամամուտ	31
Երեքսրբեան փառաբանութիւն	35
Ընթերցուած, Աւետարան եւ Հաւատամք	40
Վերաբերութիւն	48
Ողջոյն	57
Սրբագործութիւն	61
Կանոն Պատարագի	66
Յիշատակութիւնք	73
Ճաշակումն	79
Գոհութիւն	87

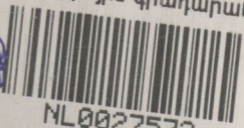

2785

007 75 X2

<< Ազգային գրադարան

NL0027572

Handwritten scribble in blue ink

